

University of Tehran Press

Identifying Effective Drivers in Cultural Planning of Universities Using the Structural-Interpretive Modeling Approach and Their Analysis in Imami Jurisprudence⁻

Mehdi Noorian^{1**} | Seyyed Morteza Mortazavi² | Seyyed Mohammad Mousavi Moghadam³

1. Corresponding Author, Department of Jurisprudence and Islamic Law, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: nourian@isr.ikiu.ac.ir

2. Department of Futures Studies, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: mortezam9094@gmail.com

3. Department of Quran and Hadith Sciences, Farabi College, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: sm.mmoqaddam@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Received: 03 February 2025
Revised: 09 April 2025
Accepted: 11 April 2025
Published online: 20 December 2025

Keywords:
Cultural planning,
Interpretive structural modeling,
Imami jurisprudential,
University.

ABSTRACT

Objective: Cultural expectations of the university and the necessity for optimal cultural planning have led to the present study, which aims to explain and model the drivers shaping university cultural planning through thematic analysis and interpretive structural modeling based on Imami jurisprudence. **Method:** This research is exploratory in terms of its objective and applied in terms of its orientation. The research type is an exploratory mixed method, conducted through thematic analysis in the qualitative section and interpretive structural modeling in the quantitative section. Data collection in the qualitative section utilized documentary studies, including policy guidelines in the university's cultural domain, and in the quantitative section, a standard pairwise comparison questionnaire was used. The data validity in the qualitative section was confirmed using Cohen's kappa coefficient (above 0.70). The theoretical population for completing the questionnaire comprised experts and specialists in cultural planning, including professors, vice-chancellors, and directors of cultural affairs at public universities. A sample of 20 individuals was selected through judgmental sampling based on characteristics such as work experience and familiarity with key concepts. Data analysis was performed using Atlas.ti software in the qualitative section and Excel in the quantitative section. **Findings:** The qualitative findings revealed that 85 basic themes and 11 organizing themes shaped the comprehensive theme of university cultural planning. In the quantitative section, all drivers, including talent development, trust-building, deliberation, solidarity, and participation, were at the same level and possessed high driving power and dependence. **Conclusion:** Recognition and analysis of these key drivers by university officials can contribute to improving efficiency in cultural planning.

Cite this article: Noorian, M.; Mortazavi, M. & Mousavi Moghadam, M. (2026). Identifying Effective Drivers in Cultural Planning of Universities Using the Structural-Interpretive Modeling Approach and Their Analysis in Imami Jurisprudence. *Organizational Culture Management*, 23 (4), 389-409. <http://doi.org/10.22059/jomc.2025.389782.1008769>

© Authors retain the copyright and full publishing rights.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2025.389782.1008769>

Publisher: University of Tehran Press.

⁻ The authors would like to acknowledge the financial support of Imam khomeini International University for this research under the grant number 12308/ب

شناسایی پیشران‌های مؤثر در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه با رویکرد مدل‌سازی ساختاری - تفسیری و بررسی آنها در فقه امامیه -

مهدی نوریان^{۱*} | سید مرتضی مرتضوی^۲ | سید محمد موسوی مقدم^۳

۱. نویسنده مسئول، گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران. رایانامه: nourian@isr.ikiu.ac.ir

۲. گروه آینده‌پژوهی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^(ه)، قزوین، ایران. رایانامه: mortezam9094@gmail.com

۳. گروه علوم قرآن و حدیث دانشکده‌گان فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: sm.mmoqaddam@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۲۹

کلیدواژه:

برنامه‌ریزی فرهنگی،

دانشگاه،

فقه امامیه،

مدل‌سازی ساختاری-تفسیری.

هدف: انتظارات فرهنگی از دانشگاه و لزوم برنامه‌ریزی مطلوب فرهنگی در این امر موجب شد تا پژوهش حاضر با هدف تبیین و مدل‌سازی پیشران‌های شکل‌دهنده برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه، برآمده از تحلیل مضمون، با استفاده از مدل‌سازی ساختاری-تفسیری، منطبق بر مبانی فقهی امامیه، انجام شود.

روش پژوهش: این پژوهش از لحاظ هدف اکتشافی و از لحاظ جهت‌گیری کاربردی است. روش پژوهش نیز از نوع آمیخته اکتشافی است. پس با توجه به روش آمیخته اکتشافی از روش تحلیل مضمون در بخش کیفی و روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری در بخش کمی استفاده شد. شیوه جمع‌آوری داده‌ها در بخش کیفی مطالعات اسناد شامل دستورالعمل‌های سیاستی در حوزه فرهنگی دانشگاه و در بخش کمی نیز پرسشنامه استاندارد مقایسات زوجی است. قابلیت اعتبار و اطمینان در بخش کیفی از طریق راهبردهایی نظیر ضریب کاپای کوهن، که مقدار آن بالاتر از ۰/۷۰ به دست آمد، مورد تأیید است. جامعه نظری پژوهش به منظور تکمیل پرسشنامه مقایسات زوجی خبرگان و صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی فرهنگی شامل استادان، معاونان، و مدیران فرهنگی دانشگاه‌های دولتی است که در نهایت بر اساس ویژگی‌هایی از قبیل سابقه کاری، مدرک تحصیلی، و آشنایی با مفاهیم کلیدی بیست خبره به صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. گفتنی است برای تحلیل داده‌های پژوهش در بخش کیفی از نرم‌افزار اطلس تی‌آی و در بخش کمی از نرم‌افزار اکسل استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های بخش کیفی نشان می‌دهد ۸۵ مضمون پایه و ۱۱ مضمون سازنده شکل‌دهنده مضمون فراگیر برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه‌اند. همچنین بر اساس یافته‌های بخش کمی پیشران‌های استعدادپروری، اعتمادآفرینی، هم‌اندیشی، همبستگی و مشارکت، توسعه فرهنگی دانش‌محور، پشتیبانی و مانع‌زدایی، بصیرت‌افزایی، مدیریت عملکرد، دانشگاه اسلامی، دانشگاه تمدن‌ساز، سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر، و امنیت فرهنگی پایدار در یک سطح قرار دارند و دارای قدرت نفوذ و وابستگی بالایی هستند که تعامل بالایی آن‌ها را در سیستم نشان می‌دهد.

نتیجه: شناخت و تحلیل این پیشران‌های کلیدی توسط مسئولان دانشگاه می‌تواند به طور بالقوه موجب ارتقای بهره‌وری در برنامه‌ریزی فرهنگی و آمادگی لازم در مواجهه با آینده شود.

استناد: نوریان، مهدی؛ مرتضوی، سید مرتضی و موسوی مقدم، سید محمد (۱۴۰۴). شناسایی پیشران‌های مؤثر در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه با رویکرد مدل‌سازی ساختاری-تفسیری و بررسی آنها در فقه امامیه. *مدیریت فرهنگ سازمانی*، ۲۳ (۴) ۳۸۹-۴۰۹.

<http://doi.org/10.22059/jomc.2025.389782.1008769>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2025.389782.1008769>

مقدمه / بیان مسئله

فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای است که شامل یک سری علوم و دانش‌ها، اعتقادات، هنرها، افکار و عقاید، صنایع، تکنیک، قوانین و مقررات، عادات و رسوم، و رفتار و ضوابطی است که انسان به عنوان عضو یک جامعه آن را از جامعه خود فرامی‌گیرد و در قبال آن تعهداتی دارد (طاهری ازبومی و همکاران، ۱۴۰۲). با توجه به تحولات سریع فرهنگی و اجتماعی و فناوریانه در عصر حاضر و پیامدهای چندسطحی آن بر سبک زندگی دانشجویان (تاج‌بخش و احمدی، ۱۴۰۲؛ امیرپور و طالب‌دوست، ۱۴۰۱)، مسئله برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه‌ها مبتنی بر ارزش‌های دینی و فقه امامیه از ضرورت زمانی انکارناپذیر برخوردار شده است. اهمیت این امر نه تنها به واسطه زمینه‌های اجتماعی جامعه ایرانی است بلکه از جنبه‌های قانونی مختلفی نیز برخوردار است. تطابق با باورهای جامعه، الزام به رویکردهای تبیینی نسبت به ارزش‌ها و اصول اخلاقی، تقویت فرهنگ دینی، و ایجاد همبستگی و وحدت بر محور ایمان عمومی برنامه‌ریزی فرهنگی منطبق بر فقه امامیه را از یک گزینه صرف به ضرورتی اجتماعی و قانونی و سازمانی مبدل کرده است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت به این امر اشاره کرده و از لزوم انطباق سیاست‌ها، برنامه‌ها، و قوانین با فقه امامیه سخن به میان آورده است (بند «الف» اصل دوم و اصل چهارم قانون اساسی). علاوه بر این، گسترش فضای مجازی و چالش‌های هویتی جوانان و لزوم توجه به مؤلفه‌های فرهنگی-دینی در سبک زندگی دانشجویی مسئولیت دانشگاه‌ها را افزایش داده است؛ ضمن اینکه اسناد بالادستی دانشگاه بر «هویت تمدن‌ساز اسلامی-ایرانی»، «تقویت روحیه آزاداندیشی و خلاقیت»، و ... (سند دانشگاه اسلامی، ۱۳۹۲) بر لزوم واکاوی پیشران‌های برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه تأکید کرده است.

جنبه هویت‌بخش فرهنگ موجب شده این پدیده نقشی تعیین‌کننده در رفتارهای مردم و روابط آن‌ها با دیگران و دنیای اطرافشان ایفا کند و از آنجا که این امر در توسعه پایدار حائز اهمیت است، بدون در نظر گرفتن آن، هیچ توسعه‌ای نمی‌تواند از پایداری لازم برخوردار باشد. در این زمینه دانشگاه‌ها نهادهایی هستند که بر فرهنگ جامعه تأثیر می‌گذارند و ابزاری قدرتمند برای کمک به جامعه محسوب می‌شوند (Dzimińska et al., 2020). این امر بر پیوند فرهنگ و دانشگاه تأکید دارد (طاهری کیا، ۱۴۰۰). فرهنگ از رسالت‌های اساسی دانشگاه در کنار وظایف آموزشی و پژوهشی آن محسوب می‌شود (فقیهی و همکاران، ۱۴۰۰) و دانشگاهیان و جامعه به عنوان دو مخاطب اصلی سیاست‌های فرهنگی دانشگاه شناخته می‌شوند (Villarroya., 2017). دانشگاه به عنوان یک سازمان فرهنگی یکی از عوامل مهم توسعه علم و فرهنگ محسوب می‌شود و کارکردهای فرهنگی و اجتماعی آن همانند جامعه‌پذیری و انتقال ارزش‌ها و هنجارها در آمادگی دانشجویان برای مواجهه با واقعیت‌های جامعه از اهمیت بسزایی برخوردار است (بکری‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱؛ احمدیان چاشمی و همکاران، ۱۳۹۹). بنابراین می‌توان گفت رسالت فرهنگی دانشگاه‌ها به عنوان مکانی برای شکل‌گیری ارزش‌های فرهنگی، توسعه و تحکیم آموزش و علم، تعامل فرهنگ‌ها، ادغام با سایر نهادهای اجتماعی ارتباط تنگاتنگی با رشد اجتماعی- فرهنگی جوانان دانشجو دارد (Ruzmetova, 2021). این امر نشان‌دهنده اهمیت مقوله فرهنگ و توجه ویژه به نیازهای فرهنگی دانشجویان است (سنگی، ۱۴۰۲).

دانشگاه‌ها دارای رابطه‌ای دوسویه با محیط فرهنگی و اجتماعی هستند (برقی و قصاب‌زاده، ۱۳۹۹) و در این زمینه توجه به تعاملات و پیشران‌های شکل‌دهنده برنامه‌ریزی فرهنگی در بهره‌وری مطلوب فعالیت‌هایشان نقش مؤثری ایفا می‌کند. ضعف در برنامه‌ریزی فرهنگی یکی از چالش‌های اساسی در این اثربخشی است (فاضل هروی و همکاران، ۱۳۹۹) که می‌تواند کاهش مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی (زارع بازقلعه و همکاران، ۱۴۰۱)، تضعیف نقش دانشگاه در پرورش شهروند مسئولیت‌پذیر (تنهایی، ۱۴۰۰)، ضعف در پاسخگویی به نیازهای فرهنگی دانشجویان (طاهری ازبومی و همکاران، ۱۴۰۲)، و چالش در شکل‌گیری هویت فرهنگی- اجتماعی آن‌ها (ذاکری، ۱۴۰۲) را همراه داشته باشد و سیاست‌گذاری فرهنگی را تحت تأثیر قرار دهد (نصیری‌فیروز و اسکندری، ۱۴۰۲). بنابراین شناسایی اولویت‌های فرهنگی دانشجویان و درک عوامل کلیدی برای کارایی برنامه‌ها اجتناب‌ناپذیر است (متوسلی و همکاران، ۱۴۰۱). دانشگاه‌ها باید، علاوه بر آموزش علمی، زمینه‌ای برای تعمیق ارزش‌های فرهنگی و دینی فراهم کنند (کلهر، ۱۴۰۱؛ اصغری، ۱۳۹۹؛ سنگی، ۱۴۰۲). چون توسعه راهبردها و سیاست‌ها می‌تواند به بهبود برنامه‌ریزی فرهنگی و ارتقای بهره‌وری آن کمک کند. به طور کلی، برنامه‌ریزی فرهنگی باید به عنوان یک

فرایند راهبردی و سازمان‌یافته برای دستیابی به اهداف فرهنگی و مدیریت مؤثر منابع و فعالیت‌ها انجام شود (کریمیان و صفایی‌اصل، ۱۴۰۰) و از آنجا که این فرایند در بطن جامعه و در محیطی مؤثر بر آن اجرایی می‌شود عدم انطباق آن با بخش‌های سنتی جامعه که از تأثیرگذاری بالایی در سطوح مختلف برخوردار است می‌تواند از طرفی چالش‌آفرین باشد و از طرف دیگر به واسطه تقابل‌هایی که با آن درگیر می‌شود مانع از دستیابی به نقاط هدف‌گذاری شده شود. بنابراین پژوهش حاضر با توجه به ضرورت‌های این‌چنینی و به منظور پاسخ به این سؤالات صورت گرفته است: ۱. چارچوب پیشران‌های مؤثر در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه با رویکرد مدل‌سازی ساختاری-تفسیری چگونه است؟؛ ۲. روابط تأثیرگذاری و تأثیرپذیری میان پیشران‌ها و جایگاه هر یک از آن‌ها در مدل به چه صورت است؟؛ ۳. تبیین متغیرهای کلیدی بر اساس فقه امامیه چگونه است؟. پاسخ به این سؤالات می‌تواند به درک نقاط قوت و ضعف برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه‌ها کمک کند.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم پیشران

پیشران‌ها نیروهای محرکه شکل‌دهنده آینده در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فناورانه، اقتصادی، زیست‌محیطی، سیاسی، و غیره هستند (Hafezi et al., 2024). شناسایی نیروهای پیشران به منظور ترسیم سناریوهای بدیل و باورپذیر آینده از اهمیت بالایی برخوردار است. این امر به بازیگران امکان می‌دهد تا اقدامات مورد نیاز برای تحقق اهدافشان را برنامه‌ریزی کنند (Arnalte- Mur et al., 2020).

فرهنگ و برنامه‌ریزی فرهنگی

فرهنگ مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، الگوهای رفتاری، و سنت‌هاست که افراد به عنوان اعضای یک جامعه از طریق تعاملات اجتماعی، آگاهانه یا ناخودآگاه، مانند نهادها و کارشناسان و شهروندان، با ارزیابی جامع وضعیت فرهنگی، برنامه‌ای برای اجرای فعالیت‌های فرهنگی آینده طراحی می‌کنند (Loh et al., 2024).

فقه امامیه

فقه امامیه از جمله مکاتب فقهی مذاهب اسلامی است که به واسطه تبعیت محض آن از اهل بیت پیامبر از سایر مذاهب فقهی اسلامی متمایز می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۳). این دانش یکی از علوم اسلامی است که فلسفه وجودی‌اش تنظیم روابط اجتماعی افراد با یکدیگر دانسته شده (تقوی، ۱۳۷۴: ۱۸۹ - ۱۹۰) و مجموعه قواعد زندگی اجتماعی است که به واسطه ماهیت خود نمی‌تواند از نیازها و ضرورت‌های این زندگی دور بماند (قربان‌نیا، ۱۳۷۹: ۸۶). بدین رو به یکی از مهم‌ترین عواملی تبدیل شده است که تا کنون توانسته هویت مستقل فرهنگی به تمدن اسلامی ببخشد (مشکانی سبزواری، ۱۳۹۱: ۸۰).

پیشینه پژوهش

مطالعه پیشینه پژوهش در این زمینه نشان داد بخشی از این مطالعات، همانند مطالعه لطیفی (۱۳۹۸) و حجتی و نعمتی‌مهر (۱۳۹۸) و دیمینسکا^۱ (۲۰۲۰)، به برنامه‌ریزی فرهنگی در حوزه‌های شهری و پایداری پرداخته‌اند. همچنین، برخی مطالعات جنبه‌های مختلف برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه‌ها را بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) بیانگر وجود ارتباط معنادار میان جهاد تبیین و طراحی برنامه‌های فرهنگی در دانشگاه فرهنگیان است و باید به عوامل کلیدی «ارزش‌های اخلاقی دینی»، «مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی»، «ساختار سازمان»، «عوامل روانی-عاطفی»، و «عوامل بین‌فردی» در این زمینه توجه کرد. طاهری از برمی و همکارانش (۱۴۰۲) در تحقیقی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان را شامل فعالیت‌های ورزشی، مهارت‌های هنری، و امور دینی و اجتماعی دانسته‌اند که این امر نیاز به برنامه‌ریزی فرهنگی مناسب را نشان می‌دهد. برقی و همکارانش (۱۳۹۹) نیز به طور مشابه به بررسی نیازسنجی فرهنگی دانشجویان پرداخته‌اند که در

این زمینه به «نیاز هنری»، «نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام»، و «نیاز ملی» اشاره کرده‌اند. اقبالی و همکارانش (۱۴۰۱) عوامل مؤثر بر فعالیت‌های فرهنگی- اجتماعی دانشگاه فرهنگیان را شامل «حمایت برنامه‌محور»، «ارتقای انگیزه مشارکت»، «برنامه‌های بومی و نیازمحور»، و «تعاملات فرهنگی» دانسته‌اند و در این خصوص راهکارهایی را ارائه داده‌اند. لولایی و همکارانش (۱۴۰۱) پیامدهای مثبت و منفی مجازی شدن دانشگاه‌ها را بر ابعاد ارتباطی، آموزشی، و سبک زندگی فرهنگ دانشگاهی بیان کرده‌اند. سروش و همکارانش (۱۴۰۱) معتقدند مدل مفهومی فرهنگ دانشگاهی شامل پنج بُعد است: «فرهنگ یادگیری»، «فرهنگ دانشجویی»، «فرهنگ حرفه‌ای دانشگاه»، «مصنوعات و نمادهای فرهنگ دانشگاهی»، و «بُعد اجتماعی» که می‌تواند در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه مؤثر باشد. شاه‌علی (۱۳۹۸) نیز در مطالعه‌ای نشان داد برای تحقق وضع مطلوب فرهنگی، باورها، ارزش‌ها و هنجارها، مؤلفه‌های دانشگاه فرهنگ‌ساز به‌شمار می‌روند. بنابراین بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد این مطالعات بیشتر به شناسایی عوامل، مؤلفه‌ها، یا نیازهای فرهنگی به صورت تک‌بُعدی پرداخته‌اند؛ درحالی‌که در این پژوهش، علاوه بر شناسایی پیشران‌های کلیدی، آن‌ها را در قالب یک مدل پویا با سطح تأثیرگذاری و وابستگی متقابل ترسیم می‌کنیم که این امر به درک عمیق‌تری از نحوه تعامل عوامل می‌انجامد و موجب پیشبرد برنامه‌ریزی فرهنگی به صورت نظام‌مند و هماهنگ می‌شود. همچنین مطالعات گذشته عموماً از منظر مدیریتی یا جامعه‌شناختی به موضوع نگاه کرده‌اند؛ درحالی‌که در پژوهش حاضر از منظر اصول فقه امامیه به موضوع نگاه شده است که این امر می‌تواند به طراحی سیاست‌های فرهنگی منطبق بر آموزه‌های دینی بینجامد. تحقیقات محدودی درباره برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه‌ها وجود دارد و پژوهش‌ها به تبیین پیشران‌های مؤثر بر این برنامه‌ریزی و روابط میان آن‌ها نپرداخته‌اند. این موضوع نشان‌دهنده شکاف پژوهشی در تعامل و سطح‌بندی پیشران‌های مؤثر با رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از ترکیب روش‌های کیفی و کمی (نوع آمیخته اکتشافی) برای شناسایی و تحلیل پیشران‌های برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه استفاده کرده است. هدف پژوهش اکتشافی و جهت‌گیری آن کاربردی است. بدین منظور از روش‌های تحلیل مضمون و مدل‌سازی ساختاری- تفسیری بهره برده شد و برای گردآوری داده‌ها از اسناد مختلف همچون سند نقشه جامع علمی کشور، آیین‌نامه انجمن‌های علمی، سند دانشگاه اسلامی، آیین‌نامه جامع مدیریت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری، منشور حقوق دانشجویی (فصل پنجم حقوق فرهنگی و اجتماعی)، شیوه‌نامه تشکیل و فعالیت‌های گروه‌های امر به معروف و نهی از منکر، آیین‌نامه تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی، آیین‌نامه حفظ حدود آداب اسلامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، مجموعه آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی فعالیت تشکل‌های اسلامی دانشگاهیان، آیین‌نامه برنامه‌های موسیقایی، آیین‌نامه کانون‌های فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به عنوان دستورالعمل‌های سیاستی در حوزه فرهنگی دانشگاه استفاده شد. اعتبارسنجی یافته‌های کیفی با استفاده از راهبردهای مبتنی بر مطالعات کیفی انجام شد (همانند موسوی نقابی و انوشه، ۱۳۹۹؛ Zhang et al., 2024). الف) در این پژوهش تلاش شد در فرایند تحلیل مضمون تا حد امکان با کمترین دخالت از مشابه عبارات موجود در مجموعه متون استفاده شود؛ ب) با استفاده از روش ممیزی، مسیر طی شده و مضامین حاصل از پژوهش توسط چند تن از صاحب‌نظران ارزیابی شد؛ ج) به منظور اطمینان از اثربخشی نتایج و قابلیت اطمینان از توافق میان دو کدگذار و ضریب کاپا استفاده شد. نتیجه ضریب کاپای کوهن بالاتر از ۰/۷ است که این مقدار نشان‌دهنده سطح بالای سازگاری و قابلیت اطمینان نتایج است.

پس از تحلیل کیفی، از مدل‌سازی ساختاری- تفسیری برای تحلیل کمی پیشران‌های شناسایی شده استفاده شد. این روش، که وارفیلد^۱ در سال ۱۹۷۳ آن را معرفی کرد، برای تجزیه و تحلیل سیستم‌های پیچیده و روابط میان عوامل کاربرد دارد. خروجی این روش نموداری است که روابط متغیرها را نشان می‌دهد و به تصمیم‌گیرندگان در ارائه راه‌حل‌های مؤثر کمک می‌کند (Mercado et al., 2023; Liu et al., 2018). در بخش کمی، داده‌ها از طریق پرسشنامه استاندارد مقایسات زوجی جمع‌آوری شد. پرسشنامه

مقیاسات زوجی در مدل سازی ساختاری- تفسیری پرسشنامه‌ای استاندارد است که شاخص‌های آن را پیشران‌های شناسایی شده از قسمت کیفی پژوهش تشکیل می‌دهد که قابلیت اعتبار و اطمینان آن‌ها تأیید شد. بنابراین روایی و پایایی این پرسشنامه مورد تأیید است. جامعه نظری پژوهش صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی فرهنگی بودند که بر اساس تجربه شغلی و سطح تحصیلات کارشناسی‌ارشد و بالاتر و همچنین آشنایی مشارکت‌کنندگان با مفاهیم موضوع پژوهش بیست خبره از میان استادان و مدیران فرهنگی دانشگاه‌های دولتی به صورت نمونه‌گیری هدفمند مطابق جدول ۱ انتخاب شدند. تعداد بیست خبره برای تکمیل پرسشنامه مقیاسات زوجی و انجام دادن فرایند مدل سازی ساختاری- تفسیری مورد تأیید است (Ni et al., 2022). گفتنی است برای تحلیل داده‌های پژوهش در بخش کیفی از نرم‌افزار اطلس تی‌آی و در بخش کمی از نرم‌افزار اکسل استفاده شد.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

جنسیت	مرد	زن
	۱۸ (۹۰ درصد)	۲ (۱۰ درصد)
مدرک تحصیلی	کارشناسی‌ارشد ۶ (۳۰ درصد)	دکتری ۱۴ (۷۰ درصد)
وضعیت اشتغال	مدیران دانشگاهی ۶ (۳۰ درصد)	استادان و معاونان دانشگاهی ۱۴ (۷۰ درصد)
سابقه شغلی	۵ تا ۱۰ سال ۶ (۳۰ درصد)	۱۰ تا ۱۵ سال ۱۱ (۵۵ درصد)
		بیشتر از ۱۵ سال ۳ (۱۵ درصد)

یافته‌های پژوهش

در بخش کیفی پژوهش به شناسایی پیشران‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی فرهنگی از طریق روش تحلیل مضمون با مطالعه دستورات عمل‌های حوزه فرهنگی دانشگاه پرداخته شد. در جدول ۲ نتایج حاصل از این بخش آورده شده است. سپس در بخش کمی پژوهش از مدل سازی ساختاری- تفسیری (ISM) استفاده شد. مدل سازی ساختاری- تفسیری تکنیکی است برای ایجاد روابط متقابل بین متغیرهای مورد علاقه در یک حوزه خاص از طریق دانش متخصصان آن حوزه و ارائه یک مدل تصویری از آن، که در حوزه‌های متعددی به کار گرفته شده است (Ahmad & Qahmash, 2021). مدل سازی ساختاری- تفسیری چند گام دارد (Sarvari et al 2024; Chauhan et al., 2018):

گام اول: شناسایی پیشران‌های شکل‌دهنده برنامه‌ریزی فرهنگی

پیشران‌های شکل‌دهنده برنامه‌ریزی فرهنگی از طریق بخش کیفی پژوهش شناسایی شد و شامل پیشران‌های استعدادپروری، اعتمادآفرینی، هم‌اندیشی، همبستگی و مشارکت، توسعه فرهنگی دانش‌محور، پشتیبانی و مانع‌زدایی، بصیرت‌افزایی، مدیریت عملکرد، دانشگاه اسلامی، دانشگاه تمدن‌ساز، سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر، و امنیت فرهنگی پایدار است.

گام دوم: ایجاد ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM)

در این گام پیشران‌های شناسایی شده وارد ماتریس خودتعاملی ساختاری می‌شوند. سپس روابط میان این پیشران‌ها در فرایند توسعه ماتریس خودتعاملی ساختاری با استفاده از چهار نماد تعیین می‌شود:

V: پیشران i مبنای رسیدن به پیشران j است.

A: پیشران j مبنای رسیدن به پیشران i است.

X: بین پیشران i و j رابطه دوطرفه وجود دارد.

O: بین پیشران i و j رابطه‌ای وجود ندارد.

با استفاده از یازده پیشران در ردیف اول و ستون اول مطابق جدول ۳ از خبرگان خواسته شد روابط را با استفاده از نمادهای مناسب (V, A, X, O) شناسایی کنند. نتایج در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۲. مضامین حاصل از قوانین و دستورالعمل‌های فرهنگی دانشگاه

ردیف	مضمون فراگیر	مضامین سازنده	مضامین پایه
۱	برنامه‌ریزی فرهنگی	استعدادپروری	ارتقای فعالیت‌های دانش‌بنیان، تقویت روحیه پرسشگری و حقیقت‌جویی، مهارت‌آموزی علمی و عملی، بهره‌گیری از ابزارهای انگیزشی اثربخش، تقویت خردورزی و عقلانیت و خلاقیت در میان دانشجویان، زمینه‌سازی تفکر خلاق و نوآور، ارتقای مستمر و نظام‌مند بعد علمی و مهارتی و اخلاقی دانشجویان، شکوفایی استعدادها بالقوه، بانک اطلاعاتی فرهنگی، زمینه‌سازی رشد خلاقیت‌های فرهنگی دانشجویان، دانشگاه جامعه‌گرا، بهره‌گیری از توانمندی‌ها
۲		اعتمادآفرینی	متعالی‌سازی انگیزه تدریس و تحصیل در دانشگاه، ترغیب دانشجویان به حضور همه‌جانبه، نشاط‌آفرینی دانشجویان، اهتمام به ترویج فرهنگ گفت‌وگو، نقد روشمند، آزاداندیشی، تقویت روحیه مطالعه و پژوهش، جهاد علمی و ارتقای اعتمادبه‌نفس ملی، ارتقای فرهنگ نقدپذیری، بومی‌سازی دانشجویان
۳		هم‌اندیشی، همبستگی، مشارکت	انگیزه‌سازی در اعضا، هم‌افزایی فرهنگی بین‌سازمانی، ارتقای نقش هدایتگر خانواده در فرایند تعلیم و تربیت، ازدواج دانشجویی، تقویت ارتباط دانشگاه با خانواده، مشارکت و کار تیمی، ارتقای روحیه خدمت به جامعه، هم‌افزایی درون‌سازمانی، مسجدمحوری در فعالیت‌های دینی و فرهنگی و علمی دانشگاه، ساماندهی فعالیت کانون‌های فرهنگی، تقدم منافع ملی بر منافع فردی و گروهی، گسترش فرهنگ جهاد و ایثار و شهادت و ترویج ارزش‌های دفاع مقدس، انسجام‌بخشی سازمانی
۴		توسعه فرهنگی دانش‌محور	برنامه‌ریزی فرهنگی مبتنی بر دانش، نهادینه کردن مدیریت دانش، دانش‌افزایی هدفمند، توجه به اولویت‌های علم و فناوری در برنامه‌ریزی، همکاری‌های علمی با مراکز علمی معتبر بین‌المللی، توسعه تعامل علمی و فرهنگی و سیاسی در عرصه بین‌الملل، برقراری ارتباطات و همکاری‌های علمی، تقدس علم و محیط علمی، بهره‌گیری از ظرفیت استادان
۵		پشتیبانی و مانع‌زدایی	حمایت از تشکلهای اسلامی و بهره‌گیری بهینه از توانمندی آن‌ها، استفاده از ظرفیت شبکه‌های اجتماعی مجازی، تسهیل روند حرکت به سمت دانشگاه نسل چهارم، درک اهمیت کرسی‌های آزاداندیشی، حمایت هدایتگر به ارزش‌های متعالی اسلامی-ایرانی، تقدیر از کرسی‌های آزاداندیشی برتر، تسهیل در برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی، گسترش تعامل حوزه و دانشگاه، حمایت از نشریات دانشجویی، حمایت‌های مالی از انجمن‌ها
۶		بصیرت‌افزایی	آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی برای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر، زمینه‌سازی تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، معرفت‌افزایی دینی، آموزش و ارتقای سطح آگاهی اعضای گروه‌های امر به معروف و نهی از منکر، تعمیق بنیان اعتقادی دانشجویان
۷		مدیریت عملکرد	ارزیابی عملکرد کرسی‌های آزاداندیشی، راهبری و نظارت بر حسن اجرای کلیه امور فرهنگی، نظارت و ارزیابی عملکرد کانون‌ها، نظارت بر عملکرد انجمن‌ها، نظارت بر اجرای آیین‌نامه‌های دانشجویی
۸		دانشگاه اسلامی	مدیریت زمان منطبق بر آموزه‌های اسلامی، ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر، رعایت اخلاق اسلامی، نهادینه‌سازی فرهنگ عفاف و حجاب، تبیین نقش تربیتی و اخلاقی استادان، ارتقای فرهنگ قرآن و عترت در بین دانشجویان، فعالیت‌های موسیقی با رعایت موازین اسلامی، حفظ حدود اخلاق اسلامی، تقدم تزکیه بر تعلیم
۹		دانشگاه تمدن‌ساز	نهادینه‌سازی معارف و آموزه‌های اسلامی در دانشگاه، تبیین و ترویج نواندیشی دینی، احیای هویت تمدن‌ساز اسلامی-ایرانی، عدالت‌محوری در همه شئون دانشگاه، بهره‌برداری مطلوب از ظرفیت‌های موجود، توجه به فرهنگ اسلامی-ایرانی
۱۰		سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر	تنوع‌بخشی فعالیت کانون‌های فرهنگی، آینده‌پژوهی فرهنگی، برگزاری اردوهای فرهنگی، اولویت‌بندی فعالیت‌های فرهنگی، آسیب‌شناسی فرهنگی و ارائه راهکار برون‌رفت، اعتدالی فرهنگی فضای عمومی دانشگاه
۱۱		امنیت فرهنگی پایدار	ترویج فرهنگ قانون‌مداری و آگاهی از حقوق، فعال‌سازی قدرت نرم انقلاب اسلامی

جدول ۳. ماتریس خودتعالی ساختاری روابط درونی شاخص‌ها

عوامل	استعدادپروری	اعتمادآفرینی	هم‌اندیشی، همبستگی و مشارکت	توسعه فرهنگی دانش‌محور	پشتیبانی و مانع‌زدایی	بصیرت‌آفرینی	مدیریت عملکرد	دانشگاه اسلامی	دانشگاه تمدن‌ساز	سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر	امنیت فرهنگی پایدار
استعدادپروری	X		X	X	X	V	X	X	X		V
اعتمادآفرینی		X	X	X	A	X	X	X	V	A	X
هم‌اندیشی، همبستگی، و مشارکت			X	X	X	X	X	A	X	X	X
توسعه فرهنگی دانش‌محور				X	X	V	X	A	X	X	X
پشتیبانی و مانع‌زدایی					X	V	X	A	X	V	V
بصیرت‌آفرینی							V	X	V	V	X
مدیریت عملکرد								X	V	X	X
دانشگاه اسلامی									X	V	V
دانشگاه تمدن‌ساز										V	V
سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر											X
امنیت فرهنگی پایدار											

گام سوم: ایجاد ماتریس دسترسی اولیه

با تبدیل نمادهای بیان‌شده در گام قبل به ۰ و ۱، ماتریس دسترسی اولیه را می‌توان به دست آورد. برای این استخراج، باید مطابق چند قانون عمل کرد:

- اگر ورودی (i، j) در SSIM، V باشد، آن‌گاه ورودی (j، i) در ماتریس دسترسی ۱ و ورودی (i، j) ۰ می‌شود.
- اگر ورودی (i، j) در SSIM، A باشد، آن‌گاه ورودی (j، i) در ماتریس دسترسی ۰ و ورودی (i، j) ۱ می‌شود.
- اگر ورودی (i، j) در SSIM، X باشد، هر دو ورودی (j، i) و (i، j) در ماتریس دسترسی ۱ می‌شوند.
- اگر ورودی (i، j) در SSIM، O باشد، هر دو ورودی (j، i) و (i، j) در ماتریس دسترسی ۰ می‌شوند.

جدول ۴. ماتریس دسترسی اولیه

عوامل	استعدادپروری	اعتمادآفرینی	هم‌اندیشی، همبستگی و مشارکت	توسعه فرهنگی دانش‌محور	پشتیبانی و مانع‌زدایی	بصیرت‌آفرینی	مدیریت عملکرد	دانشگاه اسلامی	دانشگاه تمدن‌ساز	سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر	امنیت فرهنگی پایدار
استعدادپروری	۱		۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱		۱
اعتمادآفرینی		۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱
هم‌اندیشی، همبستگی، و مشارکت			۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱
توسعه فرهنگی دانش‌محور				۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱
پشتیبانی و مانع‌زدایی					۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱
بصیرت‌آفرینی							۱	۱	۱	۱	۱
مدیریت عملکرد								۱	۱	۱	۱
دانشگاه اسلامی									۱	۱	۱
دانشگاه تمدن‌ساز										۱	۱
سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر											۱
امنیت فرهنگی پایدار											

گام چهارم: ایجاد ماتریس دسترسی نهایی

پس از به دست آمدن ماتریس دسترسی اولیه، به ایجاد سازگاری داخلی آن پرداخته شد. بنابراین، اگر شاخص J به شاخص I و شاخص I به شاخص K منتهی شود، لزوماً متغیر J با متغیر K مرتبط است. در این ماتریس، قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر

پیشران نشان داده شده است. نتایج را می‌توان در جدول ۵ مشاهده کرد. جدول ۵ ماتریس دسترسی نهایی را با پایدار شدن ماتریس دسترسی اولیه نشان می‌دهد. در این ماتریس اعداد با علامت * نشان داده شده‌اند.

جدول ۵. ماتریس دسترسی نهایی

عوامل	استعدادپروری	اعتمادآفرینی	هم‌اندیشی، هم‌انگیزی، مشارکت	توسعه فرهنگی دانش‌محور	پشتیبانی و مانع‌زدایی	بصیرت‌افزایی	مدیریت عملکرد	دانشگاه اسلامی	دانشگاه تمدن‌ساز	سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر	امنیت فرهنگی پایدار	قدرت نفوذ
استعدادپروری	۱											۱۱
اعتمادآفرینی	۱	۱*										۱۱
هم‌اندیشی، هم‌انگیزی، مشارکت	۱	۱	۱									۱۱
توسعه فرهنگی دانش‌محور	۱	۱	۱	۱								۱۱
پشتیبانی و مانع‌زدایی	۱	۱	۱	۱	۱							۱۱
بصیرت‌افزایی	۱*	۱	۱	۱*	۱*	۱						۱۱
مدیریت عملکرد	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱					۱۱
دانشگاه اسلامی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱					۱۱
دانشگاه تمدن‌ساز	۱	۱*	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱				۱۱
سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر	۱	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱			۱۱
امنیت فرهنگی پایدار	۱*	۱	۱	۱	۱*	۱*	۱*	۱*	۱*	۱		۱۱
قدرت وابستگی	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱

گام پنجم: سطح‌بندی پیشران‌های شکل‌دهنده برنامه‌ریزی فرهنگی

سطح‌بندی به منظور شناسایی جایگاه هر پیشران انجام می‌شود. برای تعیین روابط بین سطوح پیشران‌ها، مجموعه مقدماتی و مجموعه دسترسی هر پیشران از ماتریس دسترسی نهایی استخراج می‌شود.

- مجموعه مقدماتی شامل مقادیر «۱» و «۱*» در ستون پیشران است.

- مجموعه دسترسی شامل مقادیر «۱» و «۱*» در سطر پیشران است.

پیشران‌هایی که این مجموعه‌ها به صورت یکسان دارند، پیشران‌های سطح بالا را تشکیل می‌دهند. در نهایت، مطابق جدول

۶ فقط یک سطح از پیشران‌ها در پژوهش حاضر شناسایی شده است.

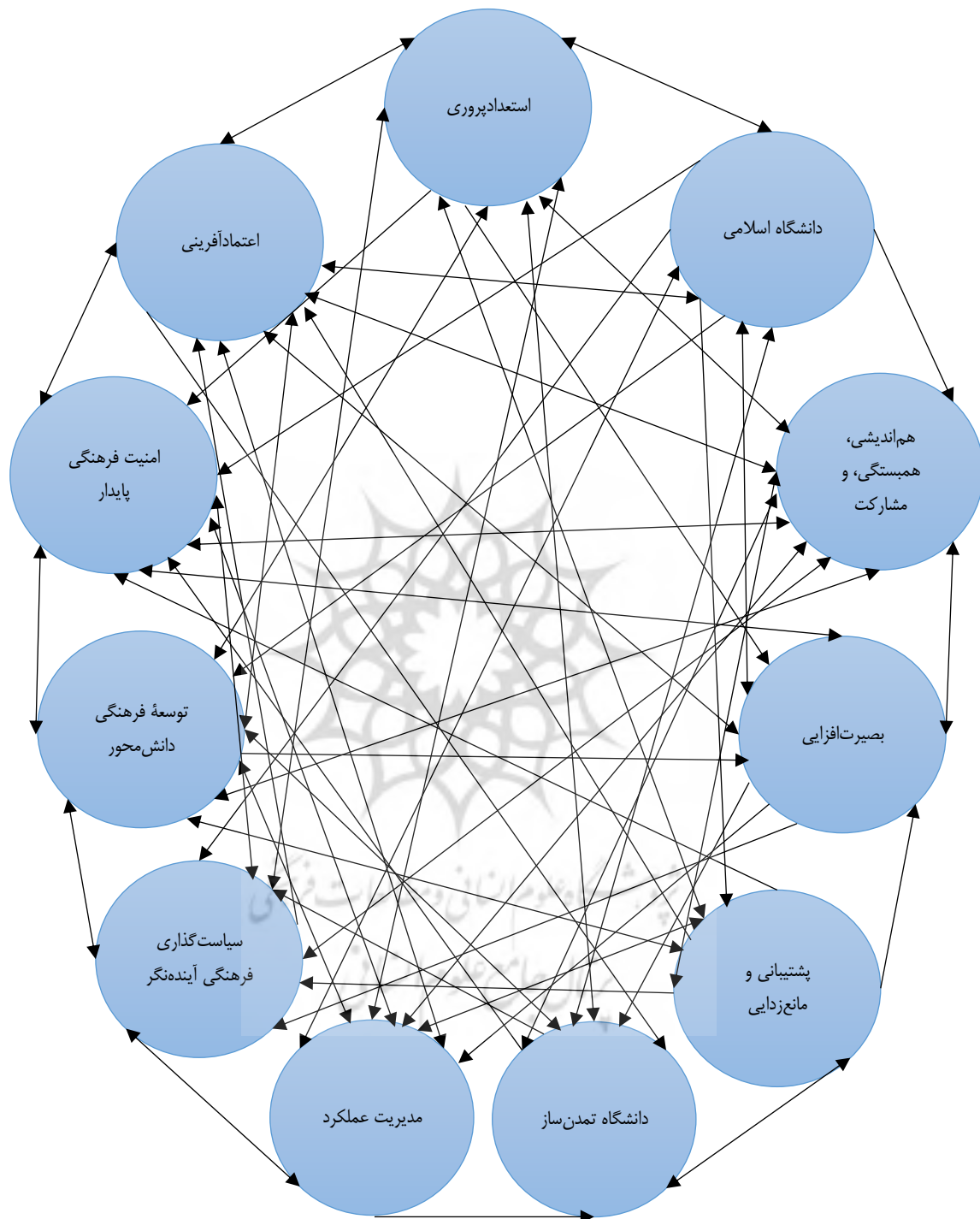
جدول ۶. تفکیک سطوح

پیشران‌ها	مجموعه دسترسی	مجموعه مقدماتی	مجموعه مشترک	سطح
استعدادپروری (۱)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
اعتمادآفرینی (۲)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
هم‌اندیشی، هم‌انگیزی، مشارکت (۳)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
توسعه فرهنگی دانش‌محور (۴)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
پشتیبانی و مانع‌زدایی (۵)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
بصیرت‌افزایی (۶)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
مدیریت عملکرد (۷)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
دانشگاه اسلامی (۸)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
دانشگاه تمدن‌ساز (۹)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر (۱۰)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول
امنیت فرهنگی پایدار (۱۱)	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱	اول

گام ششم: ساخت مدل مبتنی بر مدل‌سازی ساختاری- تفسیری

پس از تعیین روابط و سطوح پیشران‌ها، یک مدل شبکه‌ای از تعاملات ترسیم شد. در این مدل، پیشران‌ها با توجه به سطحشان از بالا به پایین مرتب شدند و فقط روابط حیاتی حفظ شد. شکل ۱ مدل پیشران‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی فرهنگی را با حذف

پیوندهای تسری نمایش می‌دهد. در این شکل، روابط دوطرفه با فلش دوسویه و روابط یک‌طرفه با فلش یک‌سویه نشان داده شده است و شامل یازده پیشران شناسایی شده است.

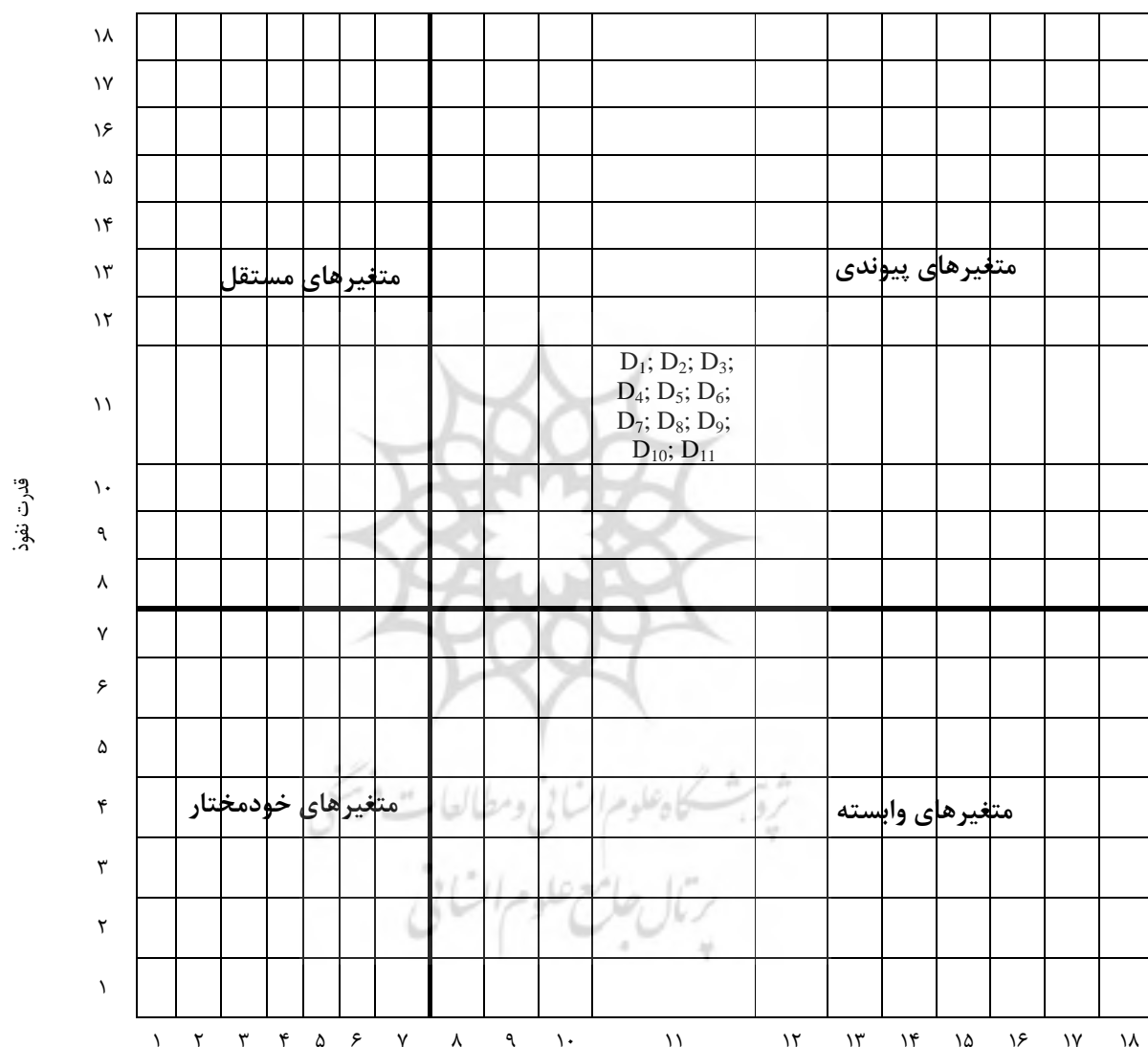
شکل ۱. مدل پیشران‌های مؤثر بر شکل‌گیری برنامه‌ریزی فرهنگی

مطابق نتایج حاصل‌شده از شکل ۱، همه پیشران‌های استعدادپروری، اعتمادآفرینی، هم‌اندیشی و همبستگی و مشارکت، توسعه فرهنگی دانش‌محور، پشتیبانی و مانع‌زدایی، بصیرت‌افزایی، مدیریت عملکرد، دانشگاه تمدن‌ساز، سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر، و امنیت فرهنگی پایدار در یک سطح (سطح اول) هستند. این امر نشان‌دهنده وجود تعامل و

روابط تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا میان متغیرهاست و شبکه پیچیده تأثیرات موجود در سیستم را آشکار می‌کند. چنین درکی امکان توسعه راهکارهایی را به منظور ارتقای بهره‌وری در برنامه‌ریزی فرهنگی فراهم می‌کند.

گام هفتم: تجزیه و تحلیل میک‌مک^۱

تحلیل میک‌مک رویکردی برای طبقه‌بندی گرافیکی عوامل در چهار خوشه بر اساس درجه قدرت محرکه و درجه قدرت وابستگی آن عوامل است.

قدرت وابستگی

شکل ۲. تحلیل میک‌مک

تحلیل میک‌مک به پژوهشگر امکان می‌دهد عوامل تحقیق را در چهار بخش متغیرهای مستقل (تأثیرگذاری بالا و وابستگی ضعیف)، وابسته (تأثیرگذاری ضعیف و وابستگی بالا)، خودمختار (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری ضعیف)، و پیوندی (تأثیرگذاری و وابستگی نسبتاً بالا که تغییرات در آن‌ها می‌تواند سایر متغیرها را تحت تأثیر قرار دهد) توضیح دهد. در این پژوهش، هیچ‌یک از پیشران‌های شناسایی شده در دسته متغیرهای مستقل، وابسته، یا خودمختار قرار نگرفت و همگی از نوع متغیرهای پیوندی هستند.

1. MICMAC

بحث و نتیجه

هدف این پژوهش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری پیشران‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه‌هاست. فرهنگ به عنوان مؤلفه‌ای کلیدی بر سبک زندگی تأثیر دارد و نیازمند برنامه‌ریزی فرهنگی در سطوح مختلف است. در بخش کیفی، ۸۵ مضمون پایه و ۱۱ مضمون سازنده برای برنامه‌ریزی فرهنگی شناسایی شدند که شامل استعدادپروری، اعتمادآفرینی، هم‌اندیشی، توسعه فرهنگی دانش‌محور، و چندین مورد دیگر است. مدل ساختاری نشان می‌دهد همه پیشران‌ها در یک سطح قرار دارند و بین آن‌ها تعامل و تأثیر متقابل وجود دارد. تحلیل میک‌مک نیز تأکید می‌کند که این پیشران‌ها از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردارند که نشان‌دهنده اهمیت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها است. بنابراین، برای برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه لازم است این پیشران‌های کلیدی به صورت یک مجموعه مورد توجه قرار گیرند و تأثیر آن‌ها بررسی شود که می‌تواند به بهبود اثربخشی و کارایی برنامه‌ها کمک کند. در ادامه، هر یک از پیشران‌های کلیدی با توجه به مبانی فقهی امامیه توضیح داده می‌شود.

۱. استعدادپروری: استعدادپروری فرایندی است که افراد به کمک آن، با توجه به مسیر شغلی و شایستگی‌ها، مهارت‌های لازم را برای توسعه قابلیت‌های فردی و جمعی خود کسب می‌کنند (پهلوان‌شریف و محمدنژاد، ۱۴۰۳: ۳۷). این مفهوم در منابع امامیه، از جمله قرآن، قابل شناسایی است. قرآن کریم بر توسعه فردی و تفاوت در استعدادها تأکید دارد (نحل/ ۹۳، حجرات/ ۱۳، مائده/ ۴۸) و این دلالت‌ها نمایانگر اراده خداوند در توجه به قابلیت‌های انسانی است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۵: ۵۷۷). دعای ائمه نیز بر استعدادها تأکید می‌کند (سید بن طاووس، ۱۴۰۹، ج ۱: ۲۲۸؛ شیخ مفید، ۱۴۱۳: ۱۷۷). همچنین قرآن کریم، با بیان تغییرات انسانی در روند خلقت، توجه به ظرفیت‌های بشر را ضروری می‌داند (طوسی، بی‌تا، ج ۱۰: ۱۳۶؛ مغنیه، ۱۴۲۴، ج ۷: ۴۲۹). اهمیت انطباق اعمال با قابلیت‌های فردی و اعتدال در مناسک (ابن فهد حلی، ۱۴۰۷، ج ۳: ۱۷۲) و تقدم اجتهاد بر تقلید (خویی، ۱۴۱۸: ۶۶-۶۷) در فقه نیز نشان‌دهنده توجه شارع مقدس به استعدادپروری و فعلیت بخشیدن به توانمندی‌های فردی و اجتماعی است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج طاهری از برمی و همکارانش (۱۴۰۲)، سروش و همکارانش (۱۴۰۱)، و برقی و همکارانش (۱۳۹۹) هم‌سوست. این مطالعات نیز بر لزوم توجه به نیازهای متنوع فردی و جمعی دانشجویان و پرورش مهارت‌های آن‌ها در برنامه‌ریزی فرهنگی تأکید دارند.

۲. اعتمادآفرینی: اعتماد بدین معناست که افراد باور دارند دیگران همان‌طور که انتظار دارند عمل می‌کنند، حتی بدون نظارت (بهرامی و صریحی اسفستانی، ۱۳۹۴: ۳). این پیشران یکی از سرمایه‌های اجتماعی در جوامع بشری شناخته می‌شود و در منابع اجتهادی مانند آیات قرآن و روایات اهل بیت به آن اشاره شده است. مؤلفه‌هایی نظیر وفای به عهد، امانت‌داری، و راستی در گفتار از عواملی هستند که اعتماد اجتماعی را تقویت می‌کنند (سیف‌علی‌ئی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۴-۲۱۳). روایات اهل بیت نیز بر اهمیت این مؤلفه‌ها تأکید کرده‌اند. مثلاً، گفته شده «معمدترین مردم باید نزد تو صادق‌ترین ایشان باشد» (آقاجمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۵: ۵۰) و معصوم^(ع) فرموده است ادای امانت، وفای به عهد، و نیکی به والدین از جمله مواردی است که خداوند اجازه مخالفت با آن‌ها را نداده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۱۶۲). در آرای فقهی نیز به اعتمادآفرینی، به‌ویژه در معاملات و مبادلات، از جمله قاعده استیمان و قاعده ید، اشاره شده است (مکارم شیرازی، ۱۴۱۱، ج ۲: ۲۲۰؛ بجنوردی، ۱۴۱۹، ج ۱: ۱۳۲). اعتماد در کنش‌های اجتماعی نقش کلیدی دارد و به سرمایه اجتماعی اهمیت می‌بخشد (صالحی‌امیری، ۱۳۸۷: ۱۲). همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد مفهوم اعتماد در فقه امامیه با مفهوم آن به عنوان پیشران انطباق دارد (بجنوردی، ۱۴۱۹، ج ۱: ۱۳۵) و این موضوع در فرهنگ فقهی از اهمیت بالایی برخوردار است (شیخ مفید، ۱۴۱۳، ج ۳: ۳۷۷؛ نجفی، ۱۴۰۴، ج ۲۷: ۱۴۸). نتایج این بخش از پژوهش با نتایج مطالعه حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) که بر نقش محوری اعتماد به عنوان سرمایه اجتماعی در تقویت همکاری‌ها و برنامه‌ریزی فرهنگی تأکید دارد هم‌سوست.

۳. هم‌اندیشی، همبستگی، و مشارکت: مشارکت در علوم اجتماعی دارای دو معناست؛ یک معنای اکید که به تدریج به معنای افزایش تصمیم‌گیری گروه‌های کوچک در زندگی مردم است و دیگری معنای خفیف. اتحادیه اروپا این مشارکت را «حکم دموکراتیک» می‌نامد و بر ضرورت شرکت افرادی که از تصمیم‌ها تأثیر می‌پذیرند تأکید می‌کند (اوتویت و باتامور، ۱۳۹۲: ۸۳۶). همبستگی نیز در مباحث سیاسی به همکاری افراد در جامعه برای بهبود زندگی و مقابله با ستم اشاره دارد (آقابخشی، ۱۳۷۶: ۴۰۲).

این مفاهیم در منابع فکری امامیه با واژگانی مانند تعاون (عیاشی ۱۳۸۰، ج ۱: ۳۵۷؛ کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۳: ۴۵۵)، مواسات (شیخ صدوق، ۱۳۶۲، ج ۱: ۱۲۵)، و شور و مشورت (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴: ۴۲۰) مرتبط هستند. تبلور مفاهیم هم‌اندیشی، همبستگی، و مشارکت را می‌توان در واجب کفایی امر به معروف و نهی از منکر مشاهده کرد. شهروندان جامعه اسلامی با رعایت این احکام به صورت فعال موانع همبستگی اجتماعی را برطرف و به نتایج آینده‌نگرانه عمل می‌کنند (علامه حلی، ۱۴۱۳، ج ۴: ۴۶۲؛ مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۹: ۴۷۸ - ۴۷۹). نتایج این بخش از پژوهش با نتایج مطالعه حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) و اقبالی و همکارانش (۱۴۰۱)، که بر اهمیت تعاملات اجتماعی و همکاری گروهی در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه تأکید دارند، هم‌سوست.

۴. توسعه فرهنگی دانش‌محور: توسعه به عنوان فرایند دستیابی به پیشرفت اقتصادی و اجتماعی نیازمند تغییرات بنیادین است (اوتویت و باتامور، ۱۳۹۲: ۲۸۷)؛ درحالی‌که در تعریف توسعه دیدگاه یکسانی در دسترس نیست. آنچه مهم است این است که در تعریف توسعه بر ابعاد فرهنگی آن تمرکز شود و این نه تنها غیر علمی نیست (عنبری، ۱۳۹۳: ۱۵۴ - ۱۷۰) بلکه با نگاه شریعت نیز قرابت دارد؛ بدین رو توسعه فرهنگی می‌تواند به معنای ایجاد تغییرات فرهنگی وسیع، هم‌زمان با نوسازی ساختاری و محتوایی، باشد که هدف آن رسیدن به الگوی زندگی مطلوب اجتماعی و فردی است (نوریان، ۱۳۹۵: ۵۷). این فرایند با هدف تحقق حیات طیبه، مطابق با آموزه‌های دینی، به آیه «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا...» اشاره دارد (نحل / ۹۷). نتایج این بخش از پژوهش با نتایج سروش و همکارانش (۱۴۰۱) و لولایی و همکارانش (۱۴۰۱) هم‌سوست. آن‌ها نیز با اشاره به فرهنگ یادگیری و آموزش مجازی بر نقش دانش در برنامه‌ریزی و توسعه فرهنگی تأکید دارند.

۵. پشتیبانی و مانع‌زدایی: پشتیبانی در زبان فارسی به معنای یاری و حمایت و کمک است (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴: ۴۹۲۳). در زبان عربی، معادل آن «دعم» است که به معنای تقویت‌کننده و حمایت‌کننده شناخته می‌شود و به چیزی که به حمایت از اشیای کج‌شده می‌پردازد دعامه می‌گویند (صاحب بن عباد، ۱۴۱۴، ج ۱: ۴۳۸). مفهوم پشتیبانی در منابع حدیثی و مباحث امامیه نیز مورد توجه قرار گرفته و در ادعیه و روایات به کار رفته است. مثلاً، نام خداوند به عنوان استقراربخش آسمان و زمین آمده است (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۴: ۵۴۱). علاوه بر این، عقل که شامل هوش و دانش است پشتیبان انسان معرفی شده است (مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۱۲: ۲۴۳) و شیعه پشتیبان اسلام تلقی می‌شود (مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۱۳: ۲۱۳). در آثار فقهی نیز واژه «دعامه» به معنای پشتیبانی و حامی به کار رفته، طوری که فقه اساس دین و فقیهان پشتیبانان اصلی دین معرفی شده‌اند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷: ۳۹؛ علامه تهرانی، ۱۴۱۸، ج ۱: ۲۵۵) یا حکومت اسلامی به همین عنوان دانسته شده است (سبحانی، ۱۴۲۳، ج ۳: ۴۶۷). آنچه توجه به آن در این پژوهش ضروری است به کارگیری مفهوم پشتیبانی در موضع پشتیبانی‌هایی از جنس فرهنگی است و این بیانگر تأیید مفهوم یادشده در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی است. چون اشاره دین، علم، فقه، حکومت دینی، نحلّه فکری (شیعه)، تفکر، و اندیشه به عنوان اساس و حامی انسان، دین، جامعه، و مانند این امور است که همگی یا رکنی از ارکان فرهنگ به شمار می‌روند یا موضوعی از موضوعات مسائل فرهنگی هستند. در نهایت، برخی اقدامات دینی مؤید پشتیبانی فرهنگی در آیات و ادله اسلامی قابل مشاهده‌اند که از آن‌ها آیات ۴۴ و ۱۲۵ سوره نحل (فاضل مقداد، ۱۳۷۳، ج ۱: ۴۰۵) و ادله مشروعیت جهاد (طیب، ۱۳۶۹، ج ۲: ۳۵۶؛ انصاری، ۱۴۱۵، ج ۱: ۱۱۵)، به‌ویژه جهاد ذبی (فاضل لنکرانی، ۱۳۹۴)، است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) و اقبالی و همکارانش (۱۴۰۱) هم‌سوست. آن‌ها نیز با اشاره به همکاری و حمایت برنامه‌محور بر نقش ساختارهای حمایتی برای برنامه‌ریزی فرهنگی تأکید دارند.

۶. بصیرت‌افزایی: بصیرت یک واژه مشترک لغوی است که لغت‌شناسان عرب معانی مختلفی برای آن ذکر کرده‌اند، از جمله حجت، برهان، تأمل عقلانی (محمود عبدالرحمان، بی‌تا، ج ۱: ۳۸۳). همچنین، بصیرت به معنای اعتقاد قلبی به دین نیز به کار رفته و فردی که به این بصیرت دست می‌یابد مستبصر نامیده می‌شود (فراهیدی، بی‌تا، ج ۷: ۱۱۷ - ۱۱۸). این واژه در قرآن نیز با همین معنای به کار رفته (راغب، ۱۴۱۲: ۱۲۷) و روایات نیز به مفهوم مشابهی اشاره دارند (برقی (ابوجعفر)، ۱۳۷۱، ج ۱: ۱۹۵). منابع تفسیری به اهمیت بصیرت در تبلیغ دین اشاره کرده‌اند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۴: ۳۹۶) که به دو نوع باطنی و ظاهری تقسیم می‌شود. اما شناخت باطنی را کامل‌ترین نوع معرفت می‌دانند (بحرانی، ۱۴۱۵، ج ۱: ۵۷ - ۵۸). مطابق با آیات قرآن (یوسف / ۱۰۸) پروردگار پیامبر اکرم را به دعوت از کافران بر اساس بصیرت دستور داده است (قمی، ۱۳۶۳، ج ۱: ۳۵۸). این

پیشران در ارتباط با اقدام‌های تبلیغی و کنش‌های فرهنگی مهم تلقی می‌شود و در تفسیر منسوب به امام حسن عسگری هدیه‌ای الهی معرفی شده است (حسن بن علی العسگری، ۱۴۰۹: ۴۸). در مباحث فقهی نیز بصیرت صفتی نیکو برای قاضی معرفی شده (منتظری، ۱۴۰۹، ج ۱: ۹۱؛ بهجت، ۱۴۲۸، ج ۴: ۴۴۳). بنابراین مقصود از بصیرت‌افزایی تأمل در امور و شناخت حقیقت است (سیدعرب، ۱۳۷۵، ج ۳: ۴۸۴ - ۴۸۵) و از آنجا که این مهم با ارتقای درک و شناخت افراد از واقعیت‌ها و حقایق زندگی ممکن می‌شود، استفاده از دریچه‌های شناختی همچون منابع دینی و تجارب شخصی و تأمل در رویدادهای اطراف افراد و برنامه‌ریزی در خصوص بهبود داده‌های دریافتی می‌تواند زمینه مناسبی برای تحصیل بصیرت فراهم آورد. بنابراین لحاظ پیشران فوق با توجه به زمینه‌های تحصیل آن ضرورت می‌یابد. با بررسی نتایج این بخش از پژوهش با مطالعات پیشین می‌توان دریافت که حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) و شاه‌علی (۱۳۹۸) نیز بر نقش معنویت و اخلاق در برنامه‌ریزی فرهنگی تأکید دارند. همچنین حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) با اشاره به جهاد تبیین و فروش و همکارانش (۱۴۰۱) با اشاره به فرهنگ حرفه‌ای دانشگاه نشان می‌دهند برنامه‌ریزی فرهنگی نیازمند آگاهی‌بخشی و حقیقت‌پژوهی است.

۷. مدیریت عملکرد: مدیریت عملکرد یک مفهوم کلیدی در دانش مدیریت است که به کمک هر فعالیت فردی در سطوح مختلف برای دستیابی به اهداف سازمانی می‌پردازد و شامل اقدامات رسمی و غیررسمی برای افزایش کارایی و توسعه مداوم دانش و مهارت‌ها است (مسعودی‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۲). صاحب‌نظران این حوزه از نظام مدیریت عملکرد به‌عنوان ابزاری برای بهبود عملکرد سازمان‌ها یاد می‌کنند. در اندیشه اسلامی، ممکن است این مفهوم به بهینه‌سازی و ارتقای کارایی فعالیت‌ها هم‌سو با اهداف اسلامی تعبیر شود. منابع دینی نیز شاخص‌های کمی و کیفی برای ارزیابی عملکرد در مدیریت فردی و اجتماعی خرد و کلان ارائه می‌دهند. مثلاً، تقوا یک متغیر کلیدی برای ارزیابی عملکرد فردی شناخته می‌شود و خطبه همام (صفات متقین) مهم‌ترین منبع در این زمینه است. همچنین، خردمندی به عنوان شاخص ارزیابی عملکرد رهبران و شهروندان در سطح کلان و خرد با استفاده از شاخص‌هایی چون حق‌طلبی (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵: ۱۲۷)، محاسبه‌گری (آقاجمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۲: ۴۷)، قدرت تمایز (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵: ۱۲۷)، دوراندیشی و احتیاط و عاقبت‌اندیشی (حلوانی، ۱۴۰۸: ۸۴)؛ مدارا (شیخ صدوق، ۱۴۱۳، ج ۴: ۳۹۵)، عیب‌پوشی (آقاجمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۲: ۴۴۵)، مشورت‌پذیری (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۱: ۲۰۷)؛ قابل ارزیابی هستند هرچند بیان یادشده به منزله دخالت در دانش مدیریت یا تولید مفهوم معادل در منابع دینی نیست، بلکه صرفاً برای اثبات عدم مغایرت و وجود زمینه‌های انطباق مفهوم مدیریت عملکرد در منابع استنباطی در فقه امامیه است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳) و همچنین اقبالی و همکارانش (۱۴۰۱) هم‌سوست. آن‌ها نیز با تأکید بر بهبود کارایی و ساختارهای سازمانی بر ضرورت سازمان‌دهی نظام‌مند برای تحقق اهداف فرهنگی تأکید دارند.

۸. دانشگاه اسلامی و تمدن‌ساز: دو پیشران دیگر از مجموعه پیشران‌های احصایی دانشگاه اسلامی و دانشگاه تمدن‌ساز است که به لحاظ واژگانی نمی‌توان معادلی برای آن در مصادر روایی و آیات قرآن یافت. اما شاید بتوان به مفاهیمی نزدیک به مفاهیم مورد نظر از واژگان یادشده در منابع دینی و مبانی فقهی دست یافت. اصطلاح دانشگاه اسلامی واژه‌ای نوظهور و از جمله مفاهیم مولود انقلاب اسلامی است. بنابراین برای دریافت موضوع‌له آن جست‌وجو در منویات رهبران سیاسی و معنوی جمهوری اسلامی ایران ضروری است. بازنگاهی به مفهوم دانشگاه اسلامی و دانشگاه تمدن‌ساز در سخنان امام خمینی^(۵) (موسوی خمینی، ۱۳۷۵، ج ۲۱: ۴۵) و مقام معظم رهبری (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸) بیانگر وجود عناصر مفهومی تشکیل‌دهنده آن‌ها (همچون ارزشمندی علم، پایبندی به ارزش‌های اسلامی، جهاد علمی، آزادی) در مصادر روایی (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱: ۱۲؛ آقاجمال خوانساری، ۱۳۶۶، ج ۶: ۷۴) و آیات قرآنی (مجادله/ ۱۱؛ زمر/ ۹؛ نحل/ ۱۲۵؛ بقره/ ۲۵۶) است؛ به نحوی که جست‌وجو در آرای مفسران (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹: ۳۲۷؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ج ۵: ۱۴۸) و در اندیشه فقهی فقیهان امامیه (اراکی، ۱۴۲۵: ۲۳۷؛ شیرازی، ۱۴۱۹: ۶۶) نیز نشان می‌دهد مفاهیم یادشده با همین رویکرد مورد بحث و استناد قرار گرفته است. بنابراین اگرچه نمی‌توان برای واژگان یادشده در این منابع نمونه قابل اشاره یافت، به لحاظ عناصر مفهومی، موارد متعددی در این خصوص قابل استناد است و این موارد بیانگر انطباق کلیت مفهوم دو پیشران بر مفاهیم مطلوب در شریعت اسلامی است. نتایج

این بخش از پژوهش با تأکید بر ضرورت پابندی به اصول دینی در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه با مطالعات حاجی‌زاده اناری و همکارانش (۱۴۰۳)، شاه‌علی (۱۳۹۸)، و طاهری از برمی و همکارانش (۱۴۰۲) هم‌سوست.

۹. سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر: سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر مورد دیگری است که بر اساس تحلیل‌های انجام‌گرفته در این پژوهش به عنوان پیشران در برنامه‌ریزی فرهنگی احصا شده است. این پیشران از جمله موارد نوینی است که از سال ۱۳۷۱ نخستین اسناد مرتبط با آن در جامعه ایرانی منتشر شد و توسعه یافت (امیرانتخابی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۱ - ۶۲). با وجود این، همین نو بودن و البته پیچیدگی واژه فرهنگ (بهار، ۱۳۹۲: ۷؛ میلنر و براویت، ۱۳۹۴: ۹) دریافت مفهوم دقیقی از آن را، که هم‌زمان بر مقصود علمی و مفهوم اتخاذی آن در منابع اسلامی دلالت کند، غیر ممکن ساخته است. بدین رو انطباق مفهومی میان کاربرد تخصصی سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر با کاربرد آن در منابع اسلامی قابل پذیرش نیست. اکنون با برآوردی که از پژوهش‌های موجود به دست آمده است فقط می‌توان کلیت مفهوم سیاست‌گذاری فرهنگی آینده‌نگر را به عنوان پیشرانی در برنامه‌ریزی فرهنگی قابل قبول در منابع اسلامی به شمار آورد؛ درحالی‌که این کلیت فاقد هر گونه مصادیق انطباقی در منابع فقهی امامیه است. البته ممکن است پژوهش‌های گسترده و دقیق‌تری در آینده انطباق ادعایی را در این خصوص ثابت کند. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج لولایی و همکارانش (۱۴۰۱) و سروش و همکارانش (۱۴۰۱) هم‌سوست. آن‌ها نیز بر ضرورت پاسخگویی به تغییرات محیطی در برنامه‌ریزی فرهنگی تأکید کرده‌اند. هدف از این نوع سیاست‌گذاری پیش‌نگری و مدیریت چالش‌های فرهنگی آتی است که برنامه‌ریزی فرهنگی را با نگاه به تغییرات آینده ارتقا می‌دهد.

۱۰. امنیت فرهنگی پایدار: امنیت فرهنگی آخرین مورد از پیشران‌های احصایی است که توجه به آن در برنامه‌ریزی فرهنگی حائز اهمیت تشخیص داده شده است. بررسی‌های پژوهشی بیانگر توجه منابع اسلامی به‌ویژه منابع فقهی امامیه به مصادیق متعددی از امنیت فرهنگی است. این توجه را می‌توان دارای ابعاد گوناگونی دانست؛ اعم از سبب، مسبب، موضوع در امنیت مرتبط با حوزه فرهنگ. هرچند پژوهش «امنیت فرهنگی از منظر فقه شیعه» با اشاره به مصادیق متعددی از توجه به امنیت فرهنگی در فقه امامیه بررسی جامعی این خصوص انجام داده است (لکزایی و نباتیان، ۱۳۹۲)، بررسی مصادیق یادشده چنین می‌نمایند که دلالت بر مفهوم امنیت فرهنگی در منابع اسلامی و متون فقهی از طریق دلالت مطابقی قابل دریافت نیست. بنابراین، اگرچه مفهوم امنیت فرهنگی در همان معنای علمی و تخصصی خود در منابع فکری امامیه به کار رفته و اراده شده است (قهرمانی‌نژاد شایق و همکاران، ۱۴۰۱)، دریافت مفهومی آن نه از طریق دلالت مطابقی بلکه با تکیه بر دلالت‌های تضمینی و التزامی میسر است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج سروش و همکارانش (۱۴۰۱) هم‌سوست و با افزودن محورهای قانون‌مداری و آگاهی حقوقی امنیت فرهنگی را به متن مدیریت فرهنگی منتقل می‌کند و با معرفی قدرت نرم انقلاب اسلامی به عنوان جزئی از امنیت فرهنگی پایدار می‌تواند چارچوبی عملیاتی برای برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه ارائه دهد.

بنابراین از تحلیل اسنادی یادشده چنین به دست می‌آید: اگرچه پیشران‌های احصایی با منابع اجتهادی فقه امامیه منطبق است، حکم قطعی در این خصوص نیازمند پژوهش‌های دقیق‌تری است. چون بررسی‌های این پژوهش بیانگر انطباق قطعی برخی پیشران‌ها با مفاهیم مندرج در منابع یادشده است؛ حال آنکه برخی دیگر به دلیل بدیع بودن مصطلحات آن فاقد پیشینه نظری تطبیقی است. مثلاً می‌توان به دانشگاه اسلامی و دانشگاه تمدن‌ساز اشاره کرد. زیرا دلالت‌های منابع روایی و قرآنی نشان می‌دهد که این اصطلاحات فاقد هر گونه معادل مطابقی است؛ هرچند انطباق مفهومی دیدگاه برخی فقیهان (به لحاظ ساختار کلام) بیانگر تأیید آن‌هاست. پیشران‌های دیگری همچون توسعه فرهنگی آینده‌نگر و امنیت فرهنگی نیز وضعیتی مشابه دانشگاه تمدن‌ساز را دارند؛ درحالی‌که استعدادپروری، اعتمادآفرینی و هم‌اندیشی، همبستگی و مشارکت از تطابق مفهومی بالاتر و نیز فراوانی بیشتری برخوردار هستند. بنابراین دست‌یافت‌های این پژوهش ثابت کرد نه‌تنها پیشران‌های یادشده به لحاظ کلیت مفهوم و ساختار کلام مورد تأیید منابع اجتهادی فقه امامیه است، بلکه اولاً ملاحظه آن‌ها در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه‌ها ضرورتی توصیه شده‌اند و ثانیاً توجه به آن‌ها می‌تواند به نحو مؤثری به تسهیل و ارتقای برنامه‌ریزی فرهنگی و افزایش کارایی آن کمک کند.

پیشنهاد

- برگزاری رویدادهای منظم ایده‌پردازی، کارگاه‌های خلاقیت، گفت‌وگوهای خردورزانه، و نمایشگاه‌های نوآوری با محوریت مسئولیت اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی به منظور تلفیق دانش و فرهنگ و نوآوری در فضای پویای دانشگاهی.
- اجرای طرح جامع گفت‌وگو و همدلی دانشگاهی با برگزاری جلسات نقد روشمند، گفت‌وگوهای آزاداندیشانه، برنامه‌های نشاط‌محور، و انتشار گزارش‌های پیشرفت و دریافت دیدگاه‌های سازنده به منظور تقویت روحیه مشارکت و نقدپذیری و اعتماد متقابل.
- اجرای طرح اتحاد دانشگاه و خانواده و جامعه با ایجاد فضای تعامل خانواده‌ها با دانشگاه از طریق جشنواره‌های دانشجویی با محوریت ازدواج آگاهانه و مسئولیت اجتماعی و همچنین کارگاه‌های آموزشی و پویش‌های جهادی.
- ایجاد اتحادیه‌های علمی با دانشگاه‌های معتبر جهان و طراحی سامانه‌ای برای ثبت و به‌اشتراک‌گذاری تجربیات استادان و پژوهشگران برای نهادینه‌سازی فرهنگ دانش‌محور در برنامه‌ریزی‌ها.
- پشتیبانی هوشمند و تعالی‌بخش از طریق راه‌اندازی سامانه هوشمند برای پشتیبانی مالی و محتوایی از تشکلهای، نشریات، و انجمن‌ها با قابلیت اشتراک‌گذاری ایده‌ها.
- برگزاری دوره‌های آموزشی با محوریت مبانی انقلاب اسلامی و تحلیل مسائل روز و همچنین طراحی پویش‌های اجتماعی.
- ایجاد سامانه‌ای برای ارزیابی عملکرد کانون‌ها، انجمن‌های علمی، و کرسی‌های آزاداندیشی با شاخص‌های کمی و کیفی همانند میزان مشارکت، نوآوری، و دیدگاه دانشگاهیان درباره اجرای برنامه‌ها.
- برگزاری کارگاه‌های نواندیشی دینی، توسعه مسابقات تفسیر قرآن، و تولید آثار هنری مبتنی بر موازین اسلامی.
- تشکیل تیم‌های متخصص از دانشجویان و استادان برای تحلیل روندهای فرهنگی و شناسایی آسیب‌ها و طراحی نقشه راه.
- تشکیل تیم‌های فرهنگی برای تولید محتوای جذاب و کاربردی در زمینه‌های حقوق شهروندی، قانونمندی در فضای مجازی، مستندهای انقلابی، و محتوای هنری.
- در پایان به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود هر یک از پیشران‌های کلیدی شناسایی‌شده را به منظور درک بهتر از تعاملات میان آن‌ها به صورت ویژه در رابطه با برنامه‌ریزی فرهنگی در دانشگاه مورد بررسی قرار دهند. نتایج جدید در این زمینه به ارتقای بهره‌وری برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه کمک می‌کند.

منابع

- قرآن کریم.
- احمدیان چاشمی، مینا؛ نیازآذری، کیومرث و صالحی، محمد (۱۳۹۹). طراحی مدل نقش دانشگاه نسل چهارم در جهت ارتقای کیفیت آموزشی و پژوهشی در آموزش عالی. *توسعه آموزش جندی‌شاپور/اهواز*، ۱۱(۴)، ۹۰۱ - ۹۱۱.
- اصغری، فیروزه (۱۳۹۹). واکاوی فرهنگ دانشگاهی در مؤسسات آموزش عالی ایران بر اساس نظریه داده‌بنیاد. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۳(۴)، ۸۵ - ۱۱۷.
- اقبال، علی؛ سیدکلان، سید محمد و نبوی، سید صادق (۱۴۰۱). تحلیل فعالیت‌های فرهنگی-اجتماعی دانشگاه فرهنگیان با ارائه راهکارهای اجرایی. *رهبری آموزشی کاربردی*، ۳(۴)، ۱ - ۲۴.
- امیرپور، مهناز و طالب‌دوست، مریم (۱۴۰۱). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت اجتماعی و سبک زندگی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان مشهد. *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۸(۳۲)، ۳۲۵ - ۳۵۵.
- آقابخشی، علی (۱۳۷۶). *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- آقاجمال خوانساری، محمد بن حسین (۱۳۶۶). *شرح آقاجمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم*. تهران: دانشگاه تهران.
- آتوتیت، ویلیام و تام باتامور (۱۳۹۲). *فرهنگ علوم اجتماعی قرن بیستم*. تدوین: محمدمنصور هاشمی. تهران: نی.
- بحرانی، هاشم بن سلیمان (۱۴۱۵ ق). *البرهان فی تفسیر القرآن*. قم: مؤسسه البعثه قسم الدراسات الاسلامیه.
- برقی، عیسی و قصاب‌زاده، جواد (۱۳۹۹). بررسی نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان (تبریز). *فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی*، ۴(۴)، ۵۳۲ - ۵۳۹.
- بکری‌زاده، حکیم؛ اسفندیاری، فرزاد و پناهی، مریم (۱۴۰۱). تحلیل تطبیقی نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر (مطالعه موردی: مراکز آموزش عالی استان ایلام). *فرهنگ ایلام*، ۲۳(۷۶ و ۷۷)، ۱۱۷ - ۱۳۴.
- بهرامی، حمیدرضا و صریحی اسفستانی، رسول (۱۳۹۴). ارتباط بین اعتماد سازمانی، حمایت سازمانی ادراک‌شده، و تعهد سازمانی. *مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)*، ۲۴(۷۸)، ۱ - ۱۶.
- پهلوان شریف، محمدمامین و محمدنژاد، معین (۱۴۰۳). مبانی مدیریت استعداد مبتنی بر رویکرد اسلامی. *مدیریت اسلامی*، ۳۲(۲)، ۱۱ - ۵۹.
- تاج‌بخش، غلامرضا و احمدی، برزین (۱۴۰۲). عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر سبک زندگی سلامت‌محور جوانان. *سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۷(۱)، ۴۵ - ۵۷.
- تقوی، سیدمرتضی (۱۳۷۴). جایگاه فقه در اندیشه دینی. *فقه اهل بیت*، ش ۲، ۱۸۲ - ۲۳۴.
- تنهایی، علی‌رضا (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی دانشگاه در پرورش شهروند مسئولیت‌پذیر و راهکارهای به‌سازی آن. *مطالعات منابع انسانی*، ۱۱(۴)، ۱۲۹ - ۱۴۸.
- حاجی‌زاده اناری، حسن؛ رسولی، محمد و شکرالله بابایی، الهه (۱۴۰۳). نقش جهاد تبیین در برنامه‌ریزی فرهنگی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۴(۵۱)، ۱۶۵ - ۱۸۴.
- حجتی، نگین و نعمتی‌مهر، مرجان‌السادات (۱۳۹۸). شناسایی نشانگرهای برنامه‌ریزی فرهنگی در شهرهای ایران؛ بازنمایی نقش طراحی شهری در برنامه‌ریزی فرهنگی. *راهبرد فرهنگ*، ۱۲(۴۸)، ۱۷۱ - ۱۹۳.
- حسن بن علی العسکری^(ع) (۱۴۰۹ ق). *التفسیر المنسوب الی الامام الحسن بن علی العسکری^(ع)*. قم: مدرسه الامام المهدی^(عج).
- حلوانی، حسین بن محمد بن حسن بن نصر (۱۴۰۸ ق). *نزهه الناظر و تنبیه الخواطر*. قم: مدرسه الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *لغت‌نامه*. تهران: روزنه.
- ذاکری، مختار (۱۴۰۲). شناسایی چالش‌ها و راه‌کارهای فرایند شکل‌گیری هویت اجتماعی- فرهنگی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان (مورد مطالعه: استان هرمزگان). *توسعه حرفه‌ای معلم*، ۸(۳)، ۱۰۵ - ۱۲۸.
- راغب، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). *مفردات الفاظ القرآن*. بیروت: دارالعلم.
- رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۸۳). ویژگی‌های کلامی فقه شیعه. *پژوهشنامه حکمت و فلسفه اسلامی* (۱۰ - ۱۱)، ۱۷۱ - ۱۹۰.
- زارع بازقلعه، صونیا؛ نامداری پژمان، مهدی؛ موسوی تازه‌آبادی، سیده فاطمه و مروت، برزو (۱۴۰۱). بررسی راهکارهای افزایش مشارکت دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در فعالیت‌های فرهنگی- اجتماعی. *پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، ۱۲(۲)، ۶۱ - ۱۰۴.

- سروش، مصطفی؛ زین‌آبادی، حسن‌رضا؛ عبدالهی، بیژن و بهرنگی، محمدرضا (۱۴۰۱). ارائه مدل مفهومی فرهنگ دانشگاهی با استفاده از روش فراترکیب. *دین و سیاست فرهنگی*، ۱۹ (۱)، ۱۱۹ - ۱۵۱.
- سنگی، لیلا (۱۴۰۲). نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه تهران. *مطالعات میان فرهنگی*، ۱۸ (۵۴)، ۳۳ - ۶۰.
- سید بن طاووس، علی بن موسی (۱۴۰۹ ق.). *اقبال الأعمال*. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- سید رضی علم‌الهدی، ابوالحسن محمد بن الحسین (۱۴۱۴ ق.). *نهج البلاغه*. قم: مؤسسه نهج البلاغه.
- شاه‌علی، احمدرضا (۱۳۹۸). شاخص‌های دانشگاه فرهنگ‌ساز از دیدگاه مقام معظم رهبری. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۹ (۱)، ۳ - ۲۲.
- شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۳۶۲). *الخصال*. قم: جامعه مدرسین.
- _____ (۱۴۱۳ ق.). *من لا یحضره الفقیه*. ج ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- شیخ طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۴۱۱ ق.). *مصباح‌المتهجد*. بیروت: مؤسسه فقه الشیعه.
- شیخ مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ ق.). *المقنعه*. قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید (رحمت الله علیه).
- صاحب بن عباد، اسماعیل (۱۴۱۴ ق.). *المحیط فی اللغة*. بیروت: عالم‌الکتاب.
- طاهری ازبومی، زهرا؛ ادیب، معصومه و بهبودی، فائزه (۱۴۰۲). نیازسنجی فرهنگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۱۵ (۳)، ۴ - ۱۳.
- طاهری کیا، حامد (۱۴۰۰). زیست فرهنگی اساتید دانشگاه به مثابه زیست از دست‌رفته. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۷ (۶۳)، ۱۲۹ - ۱۵۱.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). *المیزان فی تفسیر القرآن*. مترجم: سید محمدباقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- عنبری، موسی (۱۳۹۳). *جامعه‌شناسی توسعه از اقتصاد تا فرهنگ*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- فاضل هروی، ناصر؛ قهرمانی، جعفر و قاسم‌زاده علی‌شاهی، ابوالفضل (۱۳۹۹). عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی بر مبنای اسناد بالادستی. *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۳ (۴۸)، ۱۴۹ - ۱۷۳.
- فقیهی، علی‌نقی؛ بهرامی، سوسن؛ جعفری هرندی، رضا و عبدی‌زرین، سهراب (۱۴۰۰). نقش برنامه‌های فرهنگی دانشگاه قم در تربیت دانشجویان از دیدگاه استادان و دانشجویان. *مطالعات فرهنگ ارتباطات*، ۲۲ (۵۵)، ۱۵۳ - ۱۷۶.
- قربان‌نیا، ناصر (۱۳۷۹). *فقه و حقوق بین‌الملل*. قیسات، ۱۵ و ۱۶، ۸۵ - ۹۹.
- قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۳). *تفسیر القمی*. قم: دارالکتب.
- کریمیان، حسین و صفایی‌اصل، محسن (۱۴۰۰). ارزیابی میزان اثربخشی برنامه‌های فرهنگی - تربیتی دانشگاه فرهنگیان. *مطالعات سیاست‌گذاری تربیت معلم*، ۴ (۲)، ۶۱ - ۸۴.
- کلهر، سینا (۱۴۰۱). تجربه برنامه‌ریزی و الگوی برنامه‌ریزی فرهنگی در برنامه‌های توسعه. *مطالعات راهبردی فرهنگ*، ۲ (۱)، ۹ - ۳۵.
- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ ق.). *الکافی*. قم: دارالحدیث للطباعة و النشر.
- لطیفی، غلامرضا (۱۳۹۸). جایگاه فرهنگ در برنامه‌ریزی توسعه شهری برای افزایش امنیت اجتماعی. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۰ (۴۱)، ۱ - ۳۲.
- لولایی، فاطمه؛ باستانی، سوسن و فراست‌خواه، مقصود (۱۴۰۱). تجربه مجازی شدن و فرهنگ دانشگاهی؛ مطالعه کیفی دانشگاه‌های تهران. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۵ (۳)، ۳۱ - ۶۶.
- متوسلی، الهه؛ نوروزی، مهدی و حسنی، زهراسادات (۱۴۰۱). بررسی نیازسنجی فرهنگی دانشجویان بین‌الملل دانشگاه علوم پزشکی تهران. *مطالعات میان فرهنگی*، ۱۷ (۵۱)، ۳۳ - ۶۲.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ ق.). *بحارالانوار الجامعه لدرر الاخبار لائمه الاطهار*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مجلسی، محمدتقی بن مقصود علی (۱۴۰۶ ق.). *روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه*. قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانبور.
- مشکانی سبزواری، عباس‌علی (۱۳۹۱). مدخلی بر مناسبات فقه و تمدن. *فقه*، ۶۲ - ۱۰۳.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷ ق.). *دائرة المعارف فقه مقارن*. قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع).
- منتظری، حسین علی (۱۴۰۹ ق.). *مبانی فقهی حکومت اسلامی*. قم: مؤسسه کیهان.
- نجفی، محمدحسن (صاحب‌الجواهر) (۱۴۰۴ ق.). *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*. ج ۷. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

- نصیری فیروز، علی‌رضا و اسکندری، محمد (۱۴۰۲). تبیین چالش‌های سیاست‌گذاری فرهنگی مؤسسات آموزش عالی در مراحل تدوین، اجرا، و ارزیابی. مدیریت فرهنگی، ۱۷(۶۱)، ۱ - ۱۷.
- نوری، حسین بن محمدتقی (۱۴۰۸ ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. قم: مؤسسه آل‌البیت.
- نوریان، مهدی؛ مؤمنی، عابدین و امام، سید محمدرضا (۱۳۹۵). *ابعاد فقهی توسعه فرهنگی*. تهران: دانشگاه تهران.
- Ahmad, N. & Qahmash, A. (2021). Smartism: Implementation and assessment of interpretive structural modeling. *Sustainability*, 13(16), 8801.
- Ahmadian Chashemi, M., Niazazari, K., & Salehi, M. (2021). Designing the model of Fourth-generation University to Improve Education and Research Quality in Higher Education. *Educational Development of Judishapur*, 11(4), 901-911. (in Persian)
- Amirpour, M. & Talebdoost, M. (2023). The Impact of Virtual Social Networks on Social Original Research Identity and Lifestyle of Students at Farhangian University of Mashhad. *New Media Studies*, 8(32), 325-355. (in Persian)
- Anbari, M. (2014). *Shanasi University Expansion of Farhang Economy* [Sociology of development from economy to culture]. Tehran: SAMT. (in Persian)
- Aqabakhshi, A. (1997). *Farhang political science* [Dictionary of political science]. Tehran: Iran Information and Scientific Documentation Center. (in Persian)
- Aqajmal Khwansari, M. b. H. (1987). *Explanation of Aqa Jamal Khwansari, Gharar al-Hikam and Durar al-Kalam* [Commentary on Ghurar al-Hikam and Durar al-Kalam]. Tehran: University of Tehran Press. (in Persian)
- Arnalte-Mur, L., Ortiz-Miranda, D., Cerrada-Serra, P., Martinez-Gómez, V., Moreno-Pérez, O., Barbu, R., ... & Šūmane, S. (2020). The drivers of change for the contribution of small farms to regional food security in Europe. *Global Food Security*, 26, 100395.
- Asghari, F. (2021). Exploration of academic culture in Iranian higher education institutions based on Grounded Theory. *Journal of Iranian Cultural Research*, 13(4), 85-117. (in Persian)
- Bahrani, A. & Sarihi Asfestani, R. (2015). The Relationship between Organizational Trust, Organizational Commitment and Perceived Organizational Support at the Ministry of Economic Affairs and Finance. *Management Studies in Development and Evolution*, 24(78), 1-16. (in Persian)
- Bahrani, H. b. S. (1995). *Proof in the interpretation of the Quran* [Al-Burhan fi Tafsir al-Quran]. Qom: Mission Institution, Department of Islamic Studies. (in Persian)
- Barghi, I. & Qassabzadeh, J. (2021). Cultural Needs Assessment of Students at Shahid Madani University of Azerbaijan (Tabriz). *Iranian Journal of Culture and Health Promotion*, 4(4), 532-542. (in Persian)
- Bekrizadeh, H., Esfandyari, F., & Panahi, M. (2023). Comparative Analysis of the Cultural Needs of Male and Female Students. *A Scientific Journal of Ilam Culture*, 23(76.77), 117-134. (in Persian)
- Chauhan, A., Singh, A., & Jharkharia, S. (2018). An interpretive structural modeling (ISM) and decision-making trail and evaluation laboratory (DEMATEL) method approach for the analysis of barriers of waste recycling in India. *Journal of the Air & Waste Management Association*, 68(2), 100-110.
- Dehkoda, A. A. (1994). *Lughat Nameh* [Lexicon]. Tehran: Rozaneh Publications. (in Persian)
- Dzimińska, M., Fijalkowska, J., & Sulkowski, L. (2020). A conceptual model proposal: Universities as culture change agents for sustainable development. *Sustainability*, 12(11), 4635.
- Eghbali, A., Seyyedkalan, S., & Nabavi, S. (2022). Analyzing the social-cultural activities of Farhangian University by providing implementation solutions. *Applied Educational Leadership*, 3(4), 1-24. (in Persian)
- Faghihi, A. N., Bahrani, S., Jafari Harandi, R., & Abdi Zarrin, S. (2021). The Role of Cultural Programs in University of Qom in Training Students from the Perspective of Students and Professors. *Journal of Culture-Communication Studies*, 22(55), 153-176. (in Persian)
- Fazelheravi, N., Qahrmani, J., & Qasemzadeh Alishahi, A. (2020). affecting factors the evaluation of cultural activities of Islamic Azad University based on upstream documents. *Sociological studies*, 13(48), 149-173. (in Persian)
- Ghorban-Nia, N. (2000). Jurisprudence and International Law. *Qabasat*, No. 15 & 16, 85-99. (in Persian)
- Hafezi, R., Zare, S. G., Taghikhah, F. R., & Roshani, S. (2024). How universities study the future: A critical view. *Futures*, 163, 103439.
- Hajizadeh Anari, H., Rasoli, M., & Shokrollahbabaee, E. (2024). The role of jihad explanation in the cultural planning of Farhangian University students. *Culture in Islamic University*, 14(51), 165-184. (in Persian)
- Halwani, H. b. M. (1987). *Nuzhat al-Nazir wa Tanbih al-Khawatir* [The excursion of the observer and the reminder of thoughts]. Qom: Imam Mahdi School. (in Persian)
- Hassan bin Ali Al-Askari (1989). *Interpretation attributed to Imam Hassan ibn Ali al-Askari* [Al-Tafsir al-Mansub ila al-Imam al-Askari]. Qom: Imam Mahdi School. (in Persian)

- Hojjati, N. & Nemati Mehr, M. (2020). Identification of the Markers of Cultural Planning in Iranian Cities: Representation of the Role of Urban Design in Cultural Planning. *Strategy for Culture*, 12(48), 171-193. (in Persian)
- Kalhor, S. (2022). Planning Experience and Cultural Planning Model in Development Programs in Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies of Culture*, 2(5), 9-36. (in Persian)
- Kalini, A. J. M. b. Y. (2008). *Enough* [Al-Kafi]. Qom: Dar Al-Hadith for Printing and Publishing. (in Persian)
- Karimian, H. & Safaei Asl, M. (2021). Evaluating the effectiveness of cultural-educational programs of Farhangiān University. *Teacher Education Policy*, 4(2), 61- 84. (in Persian)
- Latifi, G. (2019). The place of culture in urban development planning to increase social security. *Social Development & Welfare Planning*, 10(41), 1-32. (in Persian)
- Liu, P., Li, Q., Bian, J., Song, L., & Xiahou, X. (2018). Using interpretative structural modeling to identify critical success factors for safety management in subway construction: A China study. *International journal of environmental research and public health*, 15(7), 1359.
- Loh, C. G., Ashley, A. J., Kim, R., Durham, L., & Bubb, K. (2024). Placemaking in practice: Municipal arts and cultural plans' approaches to placemaking and creative placemaking. *Journal of Planning Education and Research*, 44(3), 1679-1690.
- Lolaee, F., Bastani, S., & Farasatkah, M. (2022). The experience of virtualization and university culture: A qualitative study of Tehran universities. *Journal of Iranian Cultural Research*, 15(3), 31-66. (in Persian)
- Majlisi, M. B. b. M. T. (1982). *Bahar Al-Anwar* [Oceans of lights]. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. (in Persian)
- Majlisi, M. T. b. M. A. (1985). *Rawdat al-Muttaqin fi Sharh Min Layahdhurah al-Faqih* [Garden of the pious in explaining "For one without a jurist"]. Qom: Koshanpur Islamic Cultural Foundation. (in Persian)
- Makarem Shirazi, N. (2006). *Encyclopedia of comparative jurisprudence* [Da'irat al-Ma'arif Fiqh Muqaran]. Qom: Imam Ali bin Abi Talib School. (in Persian)
- Mercado, J. M., Kawamura, A., & Medina, R. (2023). An expanded interpretive structural modeling analysis of the barriers to integrated flood risk management adaptation in Metro Manila. *Water*, 15(6), 1029.
- Meshkani Sabzevari, A.A. (2012). An Introduction to the Relationship Between Islamic Jurisprudence (Fiqh) and Civilization. *Fiqh*, 62-103. (in Persian)
- Mohammadnezhad, M. & Pahlavan Sharif, M. (2024). the basics of talent management based on the Islamic approach. *Scientific Journal of Islamic Management*, 32(2), 11-59. (in Persian)
- Montazeri, H. A. (1988). *Buildings of Islamic jurisprudence and government* [Mabani Fiqhi Hukumat Islami]. Qom: Kayhan Foundation. (in Persian)
- Monterroza-Rios, A. D. & Gutiérrez-Aguilar, C. M. (2022). Enactivism and material culture: how enactivism could redefine enculturation processes. *Philosophies*, 7(4), 75.
- Motevaseli, E., Noroozi, M., & Hosseini, Z. (2022). Evaluating the cultural assessment needs of international students of Tehran University of Medical Sciences. *Intercultural Studies Quarterly*, 17(51), 33-62. (in Persian)
- Najafi, M. H. (1983). *Jawahir Al-Kalam in explaining the laws of Islam* [Jawahir al-Kalam fi Sharh Shara'i al-Islam]. 7th ed. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. (in Persian)
- Nasiri Firuz, A. R. & Eskandari, M. (2023). Explanation of Cultural Policy Making Challenges in Higher Education Institutions at Formulation, Implementation and Evaluation Stages. *Journal of Cultural Management*, 17(61), 1-17. (in Persian)
- Ni, G., Li, H., Jin, T., Hu, H., & Zhang, Z. (2022). Analysis of factors influencing the job satisfaction of new generation of construction workers in China: A study based on DEMATEL and ISM. *Buildings*, 12(5), 609.
- Nouri, H. b. M. T. (1987). *A source of methods and a researcher of issues* [Mustadrak al-Wasa'il]. Qom: Ahl al-Bayt Foundation. (in Persian)
- Nourian, M., Mu'mini, A., & Imam, S. M. (1395). *Jurisprudential dimensions of cultural development*. Tehran: Tehran University. (in Persian)
- Outwit, W. & Battamore, T. (2013). *Farhang Social Sciences Qarn Beistam* [Dictionary of 20th-century social sciences] (M. M. Hashemi, Ed.). Tehran: New Publishing. (in Persian)
- Qaedali, H. R. & Ashouri, M. (2014). Problems and Shortcomings in the Effectiveness of the Cultural Activities in Universities. *Bi-Quarterly Journal of Cultural Guardianship of The Islamic Revolution*, 4(9), 169-190. (in Persian)
- Qomi, A. b. I. (1984). *Tafsir Al-Qummi* [Exegesis of Qummi]. Qom: Dar Al-Kitab. (in Persian)
- Raghib, H. b. M. (1992). *The vocabulary of the words of the Quran* [Mufradat Alfaz al-Quran]. Beirut: Dar al-Ilm. (in Persian)
- Rezvani, A.A. (2004). The Theological Characteristics of Shi'a Jurisprudence. *Journal of Islamic Wisdom and Philosophy*, 10-11, 171-190. (in Persian)

- Ruzmetova, N. V. (2021). Formation of Students Socio Cultural Competence on the Base of Traditions of Uzbek People. *European Scholar Journal*, 2(4), 379-384.
- Sahib bin Abbad, I. (1993). *The ocean in the language* [Al-Muhit fi al-Lughah]. Beirut: World of the Book. (in Persian)
- Sangi, L. (2023). Cultural Needs Assessment of Tehran University Students. *Intercultural Studies*, 18(54), 33-60. (in Persian)
- Sarvari, R., Jabarzadeh, Y., Karami, A., & Jabarnejad, M. (2024). An interpretive structural modeling—analytic network process approach for analysing green entrepreneurship barriers. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 20(1), 367-391.
- Sayyid ibn Tawus, A. b. M. (1988). *Iqbal al-A'mal* [The proof of deeds]. Tehran: Islamic Books House. (in Persian)
- Sayyid Radhi Alam al-Huda, A. H. M. b. H. (1993). *Nahj al-Balagha* [Peak of eloquence]. Qom: Nahj al-Balagha Institute. (in Persian)
- Shahali, A. (2019). Indicators of a Culture-Creator University from the Perspective of the Supreme Leader. *Culture in the Islamic University*, 9(1), 3-22. (in Persian)
- Sharma, R. K., Bharathy, G., Karimi, F., Mishra, A. V., & Prasad, M. (2023). Thematic Analysis of Big Data in Financial Institutions Using NLP Techniques with a Cloud Computing Perspective: A Systematic Literature Review. *Information*, 14(10), 577.
- Sheikh Mufid, M. b. M. (1992). *Disguised* [Al-Muqni'ah]. Qom: International Congress of Sheikh Mufid. (in Persian)
- Sheikh Saduq, M. b. A. (1983). *Qualities* [Al-Khisal]. Qom: University of Teachers. (in Persian)
- (1992). *Who is not attended by the jurist?* [Man La Yahduru al-Faqih]. 2nd ed. Qom: Islamic Publications Office, Modarresin University. (in Persian)
- Sheikh Tusi, A. J. M. b. H. (1990). *The luminous lamp* [Misbah al-Mutahajjid]. Beirut, Lebanon: Shiite Jurisprudence Foundation. (in Persian)
- Shooshtarian, S. (2019). Theoretical dimension of outdoor thermal comfort research. *Sustainable Cities and Society*, 47, 101495.
- Soroush, M., Zaynabadi, H., Abdollahi, B., & Bahrengi, M. (2022). Presenting a conceptual model of academic culture using meta-synthesis. *Religion and Cultural Policy*, 9(1), 119–151. (in Persian)
- Tabatabai, S. M. H. (1995). *Al-Mizan in the interpretation of the Quran* [Al-Mizan fi Tafsir al-Quran] (S. M. B. Mousavi Hamedani, Trans.). Qom: Islamic Publications Office. (in Persian)
- Taghavi, S. M. (1995). The Position of Jurisprudence in Religious Thought. *Journal of Fiqh Ahl al-Bayt* (peace be upon them), No. 2, 182-234. (in Persian)
- Taheri Kia, H. (2021). Professor's cultural life of the university as missed life. *Cultural Studies & Communication*, 17(63), 129-151. (in Persian)
- Taheri Ezbarami, Z., Adib, M., & Behboudi, F. (2023). Assessment of Students Cultural Needs In Guilan University Of Medical Sciences. *Research in Medical Education*, 15(3), 4-13. (in Persian)
- Tajbakhsh, G. & Ahmadi, B. (2023). Socio-Cultural Factors Influencing the Health-Oriented Lifestyle of Young People. *Islamic Life Style*, 7(1): 45-57. (in Persian)
- Tanhayee, A. (2021). Pathology of University in Educating a Responsible Citizen and Solutions to Modify it. *Journal of Human Resource Studies*, 11(4), 129-148. (in Persian)
- Villarroya, A. A. (2017). The cultural mission of universities. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 2.
- Zakeri, M. (2023). Identification of Challenges and Solutions in the Process of Social-Cultural Identity Formation of Farhangian University Students: the Case Study of Hormozgan Province. *Teacher Professional Development*, 8(3), 105-128. (in Persian)
- Zare, B. S., NamdariPejman, M., Mousavi, T. S. F., & Morovat, B. (2022). Investigating methods to increase the participation of Farhangian University students' in socio-cultural activities. *Cultural Guardianship of the Islamic Revolution*, 12(26), 61-104. (in Persian)
- Zhang, M., Zhang, X., Chen, Z., Wang, Z., Liu, C., & Park, K. (2024). Charting the Path of Technology-Integrated Competence in Industrial Design during the Era of Industry 4.0. *Sustainability*, 16(2), 751.